

SAMFUNNSSPEILET

TIDSSKRIFT OM LEVEKÅR OG LIVSTIL

**Svovelutslipp:
Ikke bare fisk som dør . . .
Er røyking blitt lavstatus?**

Nr. 3/88 – 2. årgang

Utgis av Statistisk Sentralbyrå

Redaksjon:

Gustav Haraldsen
Svein Rune Johansen
Ellen Rodin
Bjørg Moen
Berit Otnes

Redaksjonsråd:

Sverre Hove
Gunvor Iversen
Olav Ljones
Johan-Kristian Tønder

Tegner:

Thore Hansen

Abonnementpris:

75 kroner for 3 nummer pr. år

Løssalgpris:

30 kroner

Abonnement bestilles hos:

Statistisk Sentralbyrå
Opplysningskontoret
Postboks 8131 Dep.
0033 OSLO 1
Telefon: (02) 41 38 20

Artikler i tidsskriftet kan ikke uten videre tas som uttrykk for Statistisk Sentralbyrås oppfatning.
Ved bruk av stoff fra tidsskriftet, bruk kildehenvisningen: «SSBs Samfunnsspeilet».

Innhold

	Side
Er røyking blitt lavstatus? Karl Erik Lund.....	3
Svovelutslipp: Ikke bare fisk som dør. Knut H. Alfsen og Solveig Glomsrød.....	7
Hvor mange utlendinger er det i Norge? Kåre Vassenden.....	11
Baby-boom i Oslo. Ellen-Merete Duvold og Lars Guldbrandsen.....	15
Likestillingsutviklingen i 1980-åra: Norsk likestilling i nordisk sammenheng. Marit Wårum.....	19
Likestillingsutviklingen i 1980-åra: Organisasjonsaktivitet og kjønnsrolle- mønster blant ungdom. Gustav Haraldsen og Hege Kitterød	23
Yrkesaktivitet bland skoleungdom. Anders Barstad	26
Statistikkskolen: Statistisk usikkerhet – hva er det? Johan Heldal.....	30
Hvor stort er det private forbruk i Norge sammenliknet med andre land? Tom Andersen	32

Med dette nummeret har Samfunnsspeilet eksistert i ett år. Tidsskriftet selges nå både i abonnement og i bokhandelen. Vi vet at det når fram til grupper som tidligere ikke abonnerte på publikasjoner fra Statistisk Sentralbyrå og opplever stadig at stoff fra Samfunnsspeilet refereres i presse og kringkasting. Derfor tror vi tidsskriftet har bidratt til å gjøre offentlig statistikk mer alment tilgjengelig. Dessuten tror vi det har vært lærerikt for artikkelforfatterne å skrive for en leserkrets utenfor fagmiljøene.

Dersom vi ser på innholdslisten i dette nummeret, føyer en del av artiklene seg inn under tema som har gått igjen i tidsskriftet. Det gjelder for eksempel Kåre Vassendens artikkel om hvordan tallet på utlendinger i Norge varierer med hva vi legger i begrepet »utlending». Vi har tidligere trykket artikler om holdninger til innvandrere og om innvandringens betydning for alderssammensetningen i landet. Artikkelen til Ellen-Merete Duvold og Lars Gulbrandsen, som handler om den senere tids fødselstallsøkning i Oslo og Akershus, føyer seg inn blant flere artikler om befolkningsutviklingen. Vi tror at de som har lest artiklene om innvandring og befolkningsutvikling i forskjellige nummer av Samfunnsspeilet etterhvert har samlet mye kunnskap om disse temaene.

To av artiklene i dette nummeret trykkes under vignetten «Likestillingsutviklingen i 1980-åra». Også dette er et tema vi har dekket i flere artikler tidligere. Marit Wårums viser hvor langt likestillingen er kommet i Norge sammenlignet med andre nordiske land. Gustav Haraldsen og Hege Kitterød bruker data om ungdoms organisasjonsaktivitet for å belyse hvilket kjønnsrollemønster som etableres i ungdomstiden.

De fleste artiklene inneholder litteraturlister for lesere som ønsker mer kunnskap om temaene det skrives om. To av bidragene i dette nummeret er hentet fra større, aktuelle publikasjoner. Marit Wårums artikkel bygger på nordisk statistikk i boken «Kvinner og Män i Norden» som nylig er utgitt av Nordisk Ministerråd. Anders Barstads artikkel om yrkesaktivitet blant skoleungdom er en del av et større arbeid om ungdoms levekår som Statistisk Sentralbyrå utfører for Kultur- og Vitenskapsdepartementet. Departementet vil utgi den endelige publikasjonen i løpet av høsten.

Det har hittil vært skrevet mye om sosiale forhold og relativt lite om økonomi i Samfunnsspeilet. Men penger er selvsagt viktige for folks levekår. Tom Andersen har denne gangen skrevet en artikkel om det private forbruket i Norge og andre land. Han viser at forbruksnivået vårt bare tilsynelatende ligger i verdenstoppen. Dersom vi tar hensyn til prisnivået i forskjellige land, rangerer det private forbruket i Norge lavt i forhold til andre industriland.

Miljøspørsmål er for alvor kommet på den offentlige dagsorden. I et tidsskrift som Samfunnsspeilet er det naturlig å se på miljøets betydning for folks levekår. Det gjør vi denne gangen i to artikler. Knut H. Alfsen og Solveig Glomsrød skriver om svovelforurensning i luft som hovedsakelig kommer fra nasjonale utslipp. Og de forsøker å beregne helseskader av slike utslipp i årene framover. Karl Erik Lund gir en historisk oversikt over hvordan vår viktigste private forurensningskilde, tobakken, har spredd seg fra høystatus til lavstatusgrupper. Han ser for seg at helseskader på grunn av røyking i økende grad vil bli et problem for grupper som også på andre områder har de dårligste levekårene.

Artiklene om privat forbruk og hvordan miljøforurensning påvirker levekårene innleder nye tema i Samfunnsspeilet. Dessuten introduserer vi en ny spalte som vi har kalt «Statistikkskolen». Her vil vi i numrene framover ta opp vanlige problemer i lesingen av statistikk. Første artikkel handler om beregning av usikkerhet i utvalgsundersøkelser.

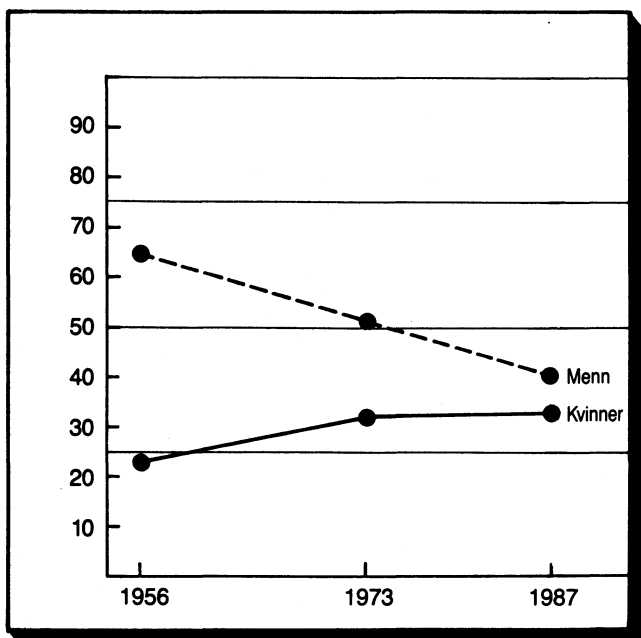
Er røyking blitt lavstatus?

Av Karl Erik Lund

Omtrent 500 000 kvinner og 700 000 menn er dagligrøykere. Før var røyking mest utbredt blant unge, velstående og velutdannede menn. Nå begynner like mange kvinner som menn å røyke, samtidig som vanen har fått størst utbredelse blant lavt utdannede. Om tendensen holder seg, får vi overvekt av lavt utdannede blant dem som dør for tidlig av sykdommer som har sammenheng med røyking.

I 1956 oppgav 65 prosent voksne menn og 23 prosent voksne kvinner at de røykte daglig. I de påfølgende år gikk denne prosentandelen ned hos menn og opp hos kvinner, slik det går fram av figur 1.

Figur 1. Andelen røykere blant menn og kvinner 16-74 år. Prosent

Kilde: Landsforeningen mot Kreft og Statistisk Sentralbyrå.

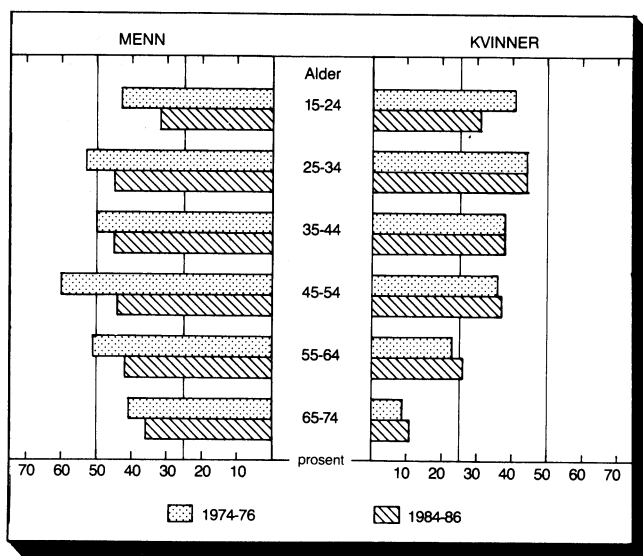
I 1973 var således 51 prosent menn og 32 prosent kvinner i alderen 16-74 år dagligrøykere. Nedgangen for menn har fortsatt, mens røykerandelen for kvinner har vært ganske stabil siden 1973. I 1987 sa 40 prosent menn og 33 prosent kvinner i samme aldersgruppe at de røykte daglig.

Kvinner begynte å røyke på et langt seinere tidspunkt enn menn. Først i 1950 og -60 årene ble kvinner målgruppe for tobakksindustriens produktutvikling og markedsføring. Kjønnsforskjellen i andel dagligrøykere begynte å jevne seg ut – spesielt i de yngste aldersgruppene. Faktisk var det en kort tid flere kvinner enn menn som startet å røyke.

Figur 2 viser utviklingen fra 1974-1976 til 1984-1986 fordelt etter alder. For menn er det nedgang i alle aldre fra første til andre periode; hos kvinner er det en klar nedgang blant de yngste, ellers beskjedne endringer.

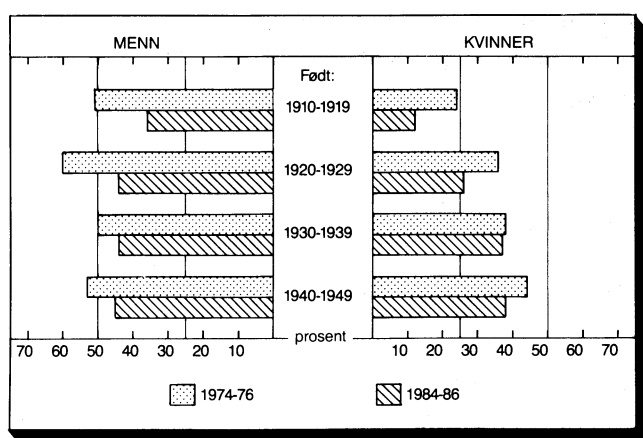
Figur 2. Andel røykere blant menn og kvinner i ulike aldersgrupper. Gjennomsnittstall for periodene 1974-1976 og 1984-1986

Mange har sluttet å røyke

Hva skjer med aldersgruppene røykevaner etter hvert som de eldes? Opprettholdes etablerte vaner – enten det er å røyke eller å avstå fra røyk – i neste livsfase, eller tilpasser man seg et atferdsmønster som foregående generasjon har etablert? Slike spørsmål gir figur 3 noen svar på, ved å vise utviklingen for hver aldersgruppe i en tiårsperiode.

Figur 3. Andel røykere blant menn og kvinner i ulike fødselskull. Gjennomsnittstall for periodene 1974-1976 og 1984-1986

De yngste kvinnene røyker mye mindre enn før

Daglig røyking blant de **yngste kvinnene** er gått tilbake med en fjerdedel i løpet av perioden 1975-1985. Disse kvinnene har sluppet den påvirkning som tobakksreklamen utgjorde i periodens første år, kanskje har de også reflektert over helseadvarslene og nye kvinneidealer.

For de andre aldersgruppene ser vi at det ikke er en slik tilbakegang å spore. «Mellomgenerasjonen» av kvinner har like mange røykere i de to periodene, og blant de eldste har andel dagligrøykere økt. «Mellomgenerasjonen» er nettopp de som var målgruppe for en kvinneverretted markedsføring: Det var elegant, tiltrekkende, sporty og friskt å røyke, ifølge reklamen.

De aller eldste kvinnene har lavest røykenivå i begge perioder. Dels kan man fremdeles i denne aldersgruppen finne kvinner som vokste opp i en tid da det å røyke var forbeholdt menn. Dessuten kan noe av forholdet også tilskrives røykernes tilbøyelighet til å dø tidlig. Økningen i andel røykere blant eldre kvinner i siste periode kan komme av et tilsig fra kvinner som for ti år siden tilhørte den allerede innrøykte mellomgenerasjonen.

For alle fødselskull over 25 år er det nedgang i røykerandelen etter hvert som kullet blir eldre, og nedgangen gjelder både menn og kvinner.

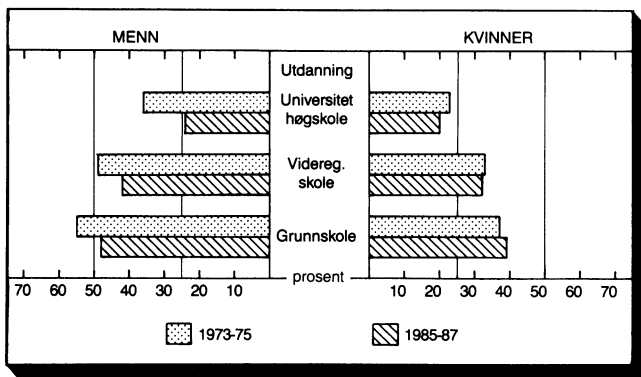
Mange har altså sluttet å røyke. I 1987 oppgav 25 prosent av mennene og 18 prosent av kvinnene at de tidligere hadde røykt daglig. Ut fra disse tall kan en beregne at det i 1987 var ca. 650 000 eksrøykere i den voksne befolkning.

Røyking er blitt lavstatus

Sigarettepidemien ser ut til å forlate arenaen i samme orden som den kom inn. Røykingen har spredd seg fra land til land etter et karakteristisk mønster. Det var unge, velutdannede, velstående menn – trendsetterne – som begynte først. Senere bredte røykingen seg til andre lag av befolkningen. Også når kvinnene begynte å røyke et par tiår etter, var det høystatusgruppene som begynte. Nå er røykingen på retur, og igjen er trendsetterne først ute.

Tidligere var det altså mange flere røykere blant høystatusgruppene. Eksempelvis røykte i 1952 hele 75 prosent av mannlige leger og 45 prosent av kvinnelige leger i Norge. I 1984 var andelen redusert til henholdsvis 19 prosent og 11 prosent.

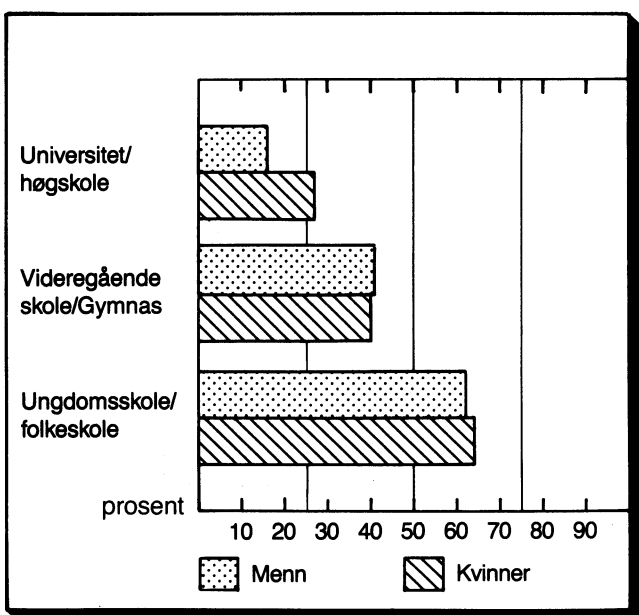
Figur 4. Andel røykere blant menn og kvinner med ulik utdanning. Gjennomsnittstall for periodene 1973-1975 og 1985-1987

Figur 4 viser klart at røykeandelen synker med stigende utdanning både for menn og kvinner. Videre ser vi at røykingen nå er i klar tilbakegang i alle utdanningsgrupper for menn. Størst relativ tilbakegang viser menn med utdanning på universitet/høgskolenivå. I løpet av perioden er utbredelsen av røyking i denne gruppen redusert med ca. en tredjedel. Den sosiale sammensetningen av røykere er dermed blitt enda skjevare enn den var tidligere på syttitallet.

Tilbakegang har det også vært for universitetsutdannede kvinner – om enn ikke så stor. Blant kvinner med gymnas og ungdomsskole som høyeste utdanning er det liten endring i løpet av disse årene. Det kan tyde på at sigarettøykingen også i

Figur 5. Andel røykere blant menn og kvinner 20-30 år med ulike utdanninger. Gjennomsnittstall for perioden 1985-1987

disse grupper har nådd toppen, og at den snart vil begynne å gå tilbake. I så fall har den hos kvinner flatet ut på et langt lavere nivå enn hos menn, med de helsemessige konsekvenser det vil få i framtiden.

Færre fra høystatusgrupper begynner å røyke

Blant eksrøykerne er det ingen utdanningsgruppe som dominerer. Av det kan vi slutte at færre fra høystatusgruppene begynner å røyke. Figur 5 illustrerer dette.

Blant menn mellom 20 og 30 år er det nesten fire ganger flere dagligrøykere blant dem med utdanning på ungdomsskolenivå (62 prosent) som blant dem med universitets- og høgskoleutdanning (16 prosent). Innslaget av dagligrøykere i gruppen menn med utdanning fra videregående skole, plasserer seg omtrent midt imellom (41 prosent). Forskjellen i røykevaner mellom utdanningsgruppene for kvinner følger samme mønster. Her er det imidlertid litt mindre avstand mellom gruppene.

En av årsakene til denne skjeve fordelingen mellom utdanningsgruppene kan være at informasjonen om helseskader ved tobakksbruk i størst grad har nådd fram hos de best utdannede. Disse er muligens mer helsebevisste enn andre, eller det kan tenkes at helseopplysningen som hittil har vært drevet har tatt form som en høystatusgruppes budskap til andre høystatusgrupper. Blant helsepedagoger er det også en utbredt oppfatning av at de best utdannede generelt er tidlig ute med å oppfatte trendsignaler.

Avgiftsøkning på tobakk gir sosial likhet i helse

Dagens skjeve sosiale rekruttering til røyking er et hovedproblem i anstrengelsene for å oppnå sosial likhet i helsestandard. Om lag 75 prosent av dem som begynner å røyke i ungdommen, fortsetter som røykere store deler av sitt voksne liv. Vi kan således forvente en stadig større overrepresentasjon av lavt utdannede personer blant de om lag 150 000 nordmenn som vil dø en for tidlig død av røykerelaterte sykdommer i løpet av de neste 30 år.

For å hindre en framtidig overdødelighet av røykerelaterte sykdommer i lavstatusgruppene, kan det derfor synes som om det er nødvendig med en endret strategi i kampen mot sigarettøyking. Endring i budskap, formidlingsform og formidlingskanaler for påvirkning samtidig med økning i realprisene på sigaretter og røyketobakk, vil antakelig være de mest effektive virkemidlene.

Statistisk Sentralbyrå har beregnet ulike husholdningers forbrukssammensetning. Disse beregningene viser at utgiftsandelen til tobakk er høyere desto lavere inntekten er i husholdningen. En innvending mot økt pris på tobakk har derfor vært at slike tiltak rammer sosialt skjevt. Undersøkelser

viser også at tenåringer og voksne med lav inntekt i størst grad vil redusere etterspørselen etter tobakk ved prisøkninger. Ut fra en helsepolitisk målsetning om framtidig sosial likhet i helsestandard, kan det nettopp derfor være nødvendig med tiltak som i øyeblikket rammer sosialt ulikt.

Litteratur

Bjartveit, Kjell & Lund, Karl Erik (1987): Røyke-epidemiologi, i Håndbok for hjerte-kar undersøkelsen, Statens Helseundersøkelser

Bjartveit, Kjell & Lund, Karl Erik (1987): Smoking Control in Norway

Eide, Ingrid (1987): Kvinners røykevaner, i År røkning en kvinnofråga? H-rapport 23, Socialstyrelsen, Stockholm

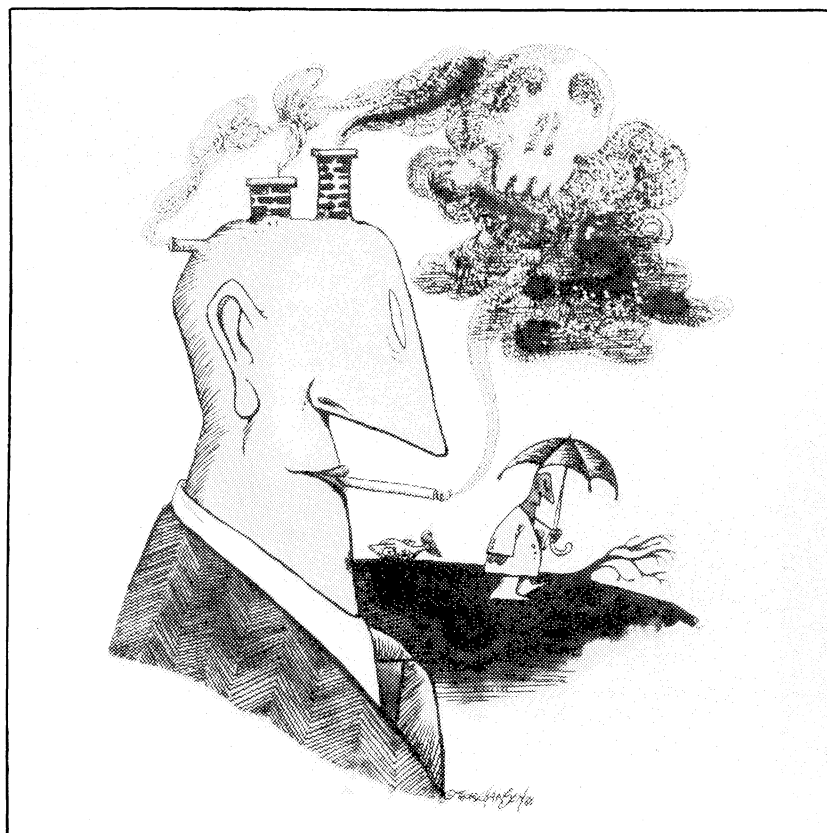
Lund, Karl Erik (1987): Tobakksforbruk og røykevaner i Norge, i Tidsskrift om edruskapsspørsmål nr. 3/87

Thürmer, Hanne, Bjartveit, Kjell & Hauknes, Arne (1986): Norske legers røykevaner

Statens tobakkskaderåd (1987): Røyking og helse

Statens tobakkskaderåd (1988): Den store brune – om snus

Artiklene fås ved henvendelse Statens tobakkskaderåd: 02-34 89 90

Svovelutslipp:

Ikke bare fisk som dør.....

Av Knut H. Alfsen og Solveig Glomsrød

Svovelutslipp fra kontinentet og Storbritannia danner sur nedbør som truer fisk og skog i Skandinavia. Norges egne utslipp av svoveldioksid i luft er hovedårsak til helseskader på grunn av svovelforurensning. Disse utslippene vil trolig stabiliseres fram mot år 2000. Likevel kan omfanget av helseskader øke, fordi utslippene – særlig fra transportsektoren – blir konsentrert til områder med tett bosetting.

Norge og 20 andre land vedtok i 1985 å redusere utslippene av svoveldioksid (SO₂) med 30 prosent fra 1980 til 1993, fordi disse utslippene fører til omfattende forurensning av vassdrag og jordsmonn, og fordi SO₂-forurensning er helseskadelig (Economic Commission for Europe (ECE), 1985).

Norske myndigheter har en egen målsetting om 50 prosent reduksjon av utslippene over samme tidsrom. Ved å føre en restriktiv miljøpolitikk på dette området kan Norge demonstrere vilje til miljøvern internasjonalt, og på den måten anspore andre land til ytterligere innsats når det gjelder å minske svovelnedfall fra utlandet over Norge. Den langtransporterte svovelforurensningen til landet vårt kommer hovedsakelig i form av svovelsyre i nedbøren (sur nedbør). SO₂-forurensning i luft (gass) stammer for det meste fra innenlands utslipp. Helsekostnader som skyldes SO₂-forurensning har vært lite i fokus, trolig fordi det er vanskelig å anslå og verdsette disse skadevirkningene, og fordi de i langt høyere grad enn sur nedbør er et nasjonalt forurensningsproblem.

Utvalget for forurensningsprognoser (FPU) skisserer en utvikling med svak vekst i svovelutslipp i Norge fram til år 2003 (FPU 1987). En fordeling av utslippstallene på geografiske områder tyder på at utslippene vil øke mest i områder med tett bosetting, slik at antall mennesker som utsettes for høye konsentrasjoner øker relativt mer enn utslippsmengden. Grunnen er at en venter økt privat forbruk og en vridning i næringssammensetning, det vil si større vekst i noen næringer enn i andre. Dette innebærer en økning i utslipp fra transport (diesel) og oppvarming av boliger og forretnings-

bygg, som nettopp er å finne i områder med høy befolkningskonsentrasjon.

Med utgangspunkt i undersøkelser fra USA har vi beregnet at om lag 300 flere dødsfall årlig vil kunne inntreffe i Norge rundt århundreskiftet, som følge av økningen i svoveldioksidkonsentrasjon.

Svoveldioksid gir helseskader

Svoveldioksid (SO₂) er en gass som virker irriterende på slimhinner og øker risikoen for luftveisinfeksjoner, noe som spesielt er en belastning for mennesker med kroniske luftveissykdommer. Utslipp til luft fra lokale kilder er hovedårsak til SO₂-forurensning. SO₂-tilførsler fra andre land bidrar lite til dette forurensningsproblemet.

Helseskadene ved SO₂-forurensning reduserer produksjonspotensialet i samfunnet gjennom økt sykefravær og lavere effektivitet i arbeidstiden. Svoveldioksid påvirker også dødeligheten i befolkningen. Videre legger forurensningsskadene beslag på ressurser i helsesektoren. I tillegg til kostnader i form av tapt produksjon, kommer samfunnsmessige kostnader ved redusert trivsel og velvære. Alle disse virkningene er vanskelige å kvantifisere, og de ser ikke ut til å ha blitt tillagt stor vekt i begrunnelsen for reduksjon av nasjonale SO₂-utslipp.

Det pågår nå en undersøkelse av sammenhenger mellom luftforurensning og helse i Grenlandsom-

rådet. Prosjektet utføres i samarbeid mellom Norsk institutt for luftforskning og Statens institutt for folkehelse. Dette vil kunne gi grunnlag for beregninger av tap og kostnader som det norske samfunnet bærer på grunn av SO₂-utslipp. Siden det hittil ikke er utført studier av sammenheng mellom SO₂-konsentrasjon og helse basert på norske data, har vi benyttet resultater fra amerikanske undersøkelser til å anslå økning i dødelighet som følge av økt utslipp av svoveldioksid (SO₂) til luft i Norge.

Økonomisk vekst betyr økt utslipp av SO₂

Den internasjonale avtalen om utslippsreduksjon betyr for Norges vedkommende at utslippet må ned i 98 tusen tonn innen 1993, fra ca. 140 tusen tonn i 1980. Målsettingen om 50 prosent reduksjon tilsvarer et utslippsnivå på 70 tusen tonn. Dette reiser spørsmål om utsiktene til å oppfylle målene er til stede, om hvilke tiltak som eventuelt må iverksettes og om hvilke virkninger dette vil få innenlands, både med hensyn til skader på natur, materialer og helse.

I et moderat vekstalternativ med gjennomsnittlig vekstrate for bruttonasjonalprodukt (BNP) på 2,1 prosent pr. år, er det beregnet at SO₂-utslippene vil øke med 0,5 prosent årlig i gjennomsnitt fram til år 2000. Den store nedgangen i utslipp i begynnelsen av 80-årene gjør at Norge kan oppfylle avtalen om 30 prosent reduksjon til tross for denne veksten, når usikkerheten i beregningene tas i betraktning. Figur 1 viser utviklingen i SO₂-utslipp fram til 1985 og framskrevet til år 2003.

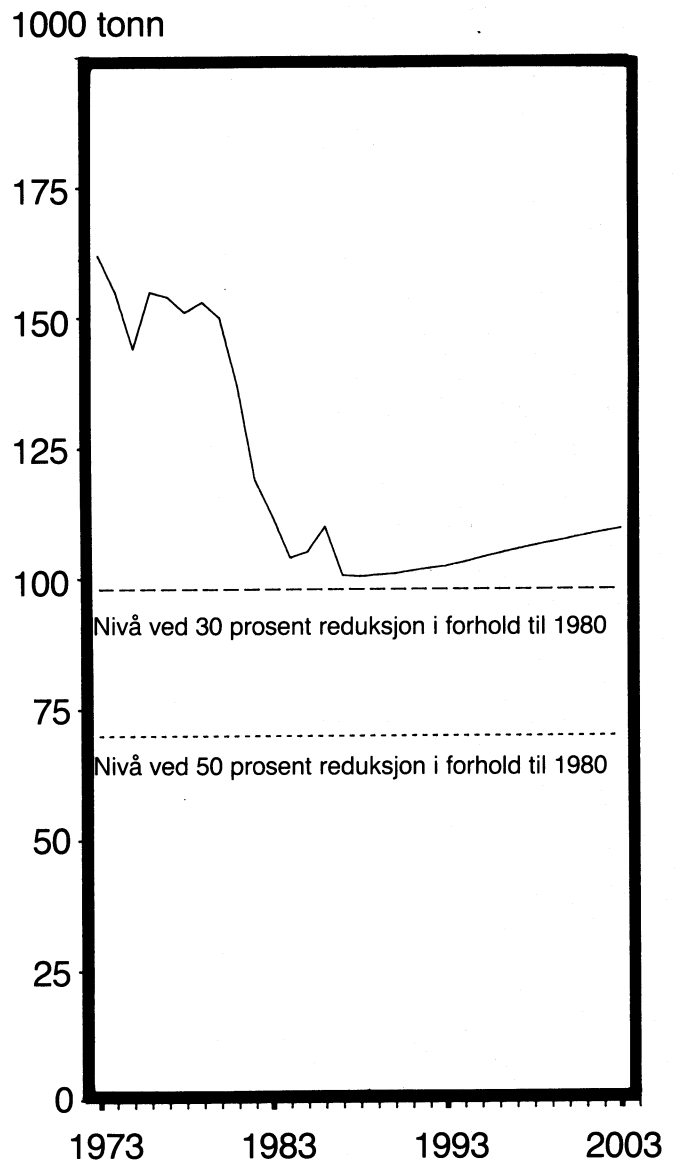
Svovelutslipp til luft stammer fra fossile brensler som olje og kull. Om lag halvparten av utslippene kommer fra transport og oppvarming av bygninger, resten fra industriprosesser. Veksten i utslipp blir lavere enn den forventede veksten i oljeforbruket. Grunnen er at industriprosessutslipp, som ikke direkte er knyttet til oljeforbruket, ventes å avta, og at det vil bli gjennomført en del utslippsreducerende tiltak. Den mest forurensende delen av norsk industri (kraftintensiv industri) ventes å vokse langsommere enn resten av økonomien. Utslipp fra denne delen av industrien vil i år 2000 utgjøre om lag 25 prosent av de totale SO₂-utslippene i Norge, mot vel 40 prosent i dag (SSB, 1988).

Utslippsreduksjonen innen industrien oppveies imidlertid av økte utslipp i transportsektoren og fra oppvarming av forretningsbygg og boliger, slik at beregningen alt i alt viser en årlig vekst på 0,5 prosent i totale SO₂-utslipp.

Denne utviklingen med vridning fra industriutslipp til utslipp fra transport og oppvarming innebærer at SO₂-belastningen kan øke i områder med stor befolkningskonsentrasjon. Dermed kan utviklingen få konsekvenser for omfanget av skader

som skyldes lokale forurensningskilder, selv om størrelsen på de totale utslipp ikke endrer seg mye.

Figur 1. Utviklingen i SO₂-utslipp fram til 1985 og framskrevet til 2003

Utslipp, forurensningskonsentrasjoner og helsevirkninger mot år 2000

Størrelsen av SO₂-utslippet vil påvirkes av økonomisk vekst, hvordan veksten fordeler seg på ulike næringssektorer, valg av energiform og teknologisk utvikling. Det er stor usikkerhet om hvordan dette vil slå ut for luftkvaliteten lokalt. En vanlig forutsetning i analyser av helsevirkninger på større befolkningsgrupper er at forurensningskonsentrasjonen endrer seg proporsjonalt med de nasjonale utslippene. I vår beregning har vi i tillegg utnyttet opplysninger om hvordan næringsutviklingen påvirker regionalt utslippsnivå og SO₂-konsentrasjonen. Ved å forutsette at virksomhet i hver enkelt produksjonssektor vil beholde samme geografiske fordeling som i 1985, kan framtidige utslipp i en-

keltkommuner beregnes på grunnlag av nasjonale utslippsframskrivninger. Utslippstallene gir så grunnlag for å anslå utviklingen i luftkvalitet regionalt for et gitt økonomisk vekstalternativ.

Ved bruk av resultater fra utenlandske studier om skadevirkningene av forurensning, er det mulig å antyde omfanget av noen helsevirkninger knyttet til utviklingen i SO₂-utslipp framover.

Det er færre undersøkelser å ta utgangspunkt i når det gjelder sammenheng mellom svovelforurensning og sykkelighet enn når det gjelder svoveldioksid og dødelighet. I de beregninger som dekker kostnader ved både dødelighet og sykkelighet, er det kostnader ved tap av liv som dominerer (Freeman, 1982). Her skal vi derfor omtale konsekvenser av SO₂-forurensning på dødelighet.

Freeman (1982) drøfter metode og resultater fra en rekke analyser som konkluderer med at det er klar sammenheng mellom forurensningsnivå når det gjelder SO₂ og partikler og dødelighet. Det er ofte nær sammenheng mellom konsentrasjonen av SO₂ og partikler i lufta, slik at virkningen på dødelighet som regel er beregnet for de to forurensningskomponenter under ett. Resultatene antyder at dødeligheten øker mellom 0,01 og 0,15 prosent når SO₂-konsentrasjonen øker med 1 prosent. Freeman konkluderer med at 0,05 prosent peker seg ut som den mest sannsynlige verdien.

Utvalget for forurensningsprognoser har presentert utslippsframskrivninger (FPU 1987) som ligger til grunn for denne beregningen. Anslagene over årlig gjennomsnittlig vekst i oljeforbruk er høyere i denne framskrivningen (3,0 prosent) enn i Energimeldingen (1,9 prosent) (St. meld. 38 (1986-87)). Forskjellen i anslag skyldes blant annet ulik vurdering av økningen i bruk av transportoljer. En nærmere omtale av disse framskrivningsalternativene er gitt i FPU 1987.

300 flere dødsfall årlig

Tabell 1 viser hvor mange flere dødsfall som kan inntreffe ved ulike forutsetninger om sammenheng mellom utslipp og dødelighet. Folketallet i de enkelte kommuner i 2003 svarer til befolkningstørrelsen i 1986. Hvis sentraliseringen av befolkningen til byer og tettsteder fortsetter fram mot århundreskiftet, vil anslagene over antall døde øke.

Alt i alt vil det kunne forekomme 300 flere dødsfall årlig rundt århundreskiftet dersom forurensningsprognoseutvalgets framskrivninger av SO₂-utslipp er rimelige og det ikke settes i verk ytterligere tiltak for å redusere SO₂-utslipp. Tiltak på steder med høy befolkningkonsentrasjon vil gi størst reduksjon i dødelighet.

Tabell 1. Økning i antall dødsfall i år 2003 som følge av endring i SO₂-konsentrasjon

Elastisitet ¹	Antall døde
0,01 prosent	70
0,05 prosent	330
0,10 prosent	660

¹ Elastisiteten angir hvor mange prosent den totale dødeligheten øker (reduseres) når konsentrasjonen av SO₂ og partikler øker (avtar) med en prosent.

Verdien av å redusere antall dødsfall

Det er vanskelig å verdsette menneskeliv. På mange områder uttrykker vår atferd imidlertid betalingsvilje når det gjelder å redde liv. Slik betalingsvilje kommer blant annet til uttrykk gjennom innsats for å bedre trafikksikkerhet og for å forhindre ulykker i arbeidslivet. Men selv om bruken av ressurser på disse områdene kan anslås, er det stor usikkerhet knyttet til hvor mange liv denne innsatsen sparer. Det er derfor ikke lett å følge regelen om at samfunnets innsats for å begrense ulykker og dødsfall bør fordeles slik at kostnaden ved å spare et liv er den samme – enten det er snakk om tiltak mot trafikkulykker, arbeidsulykker i Nordsjøen eller dødsfall som følge av svovelforurensning. At det er vanskelig å anslå sannsynligheten for dødsfall og verdien av liv bør selvsagt ikke medføre at slike anslag neglisjeres i nytte-kostnadsanalyser. Problemene med å anslå verdien av redusert dødelighet eller annen nytte av utslippsreduksjoner kan ha ført til at nyttevirkinger har blitt sterkt undervurdert sammenliknet med kostnadene ved å gjennomføre tiltak.

Beregninger referert i Freeman (1982) gir anslag i området 2-40 millioner kroner for verdien av et menneskeliv. Flere av disse undersøkelsene setter verdien av liv til tap av framtidige inntekter. Betalingsvilje for å redusere sannsynligheten for død dekker imidlertid mer enn tap av inntekt. Et anslag som gjenspeiler betalingsvillighet pr. menneskeliv på 7 millioner kroner for økt sikkerhet i arbeidslivet (Crocker, 1979) er et relativt lavt estimat blant flere studier av betalingsvillighet. Med denne verdien representerer årlig økning i dødelighet på grunn av økte SO₂-konsentrasjoner i Norge ved århundreskiftet om lag 4 milliarder 1985-kroner pr. år. Dette tilsvarer om lag 0,5 prosent av anslått BNP (brutto nasjonalprodukt).

Økt SO₂-konsentrasjon gir også tap i form av økt sykkelighet, som gir mindre produksjon og større kostnader innen helsesektoren. Alt i alt kan dette tyde på at selv store investeringer i utslippsreduerende tiltak i tett befolkede strøk, særlig innen transportsektoren, kan være samfunnsøkonomisk lønnsomt.

Troverdige tall?

Formålet med dette arbeidet har vært å presentere et begrunnet anslag over kostnader som kan komme ved økt SO₂-forurensning. Forurensningsprognoseutvalgets anslag for oljeforbruk framover kan være høye, blant annet fordi olje- og bensinprisene er forutsatt å bli omtrent på dagens nivå også på 1990-tallet. Vi har valgt å bruke relativt lave anslag for dødelighet og kostnader ved tap av liv.

Resultatene for sammenheng mellom SO₂-konsentrasjon og dødelighet er omstridte. De bygger for det meste på tverrsnittsdata for dødelighet og forurensningsnivå for befolkningsgrupper i byer, bydeler eller kommuner i USA. Observasjoner fra en eller noen få målestasjoner er ikke nødvendigvis representative for daglig eksponering, og mange personer kan ha en eksponeringshistorie som avviker fra forholdene under undersøkelsen.

En skadefunksjon beskriver sammenhengen mellom SO₂-konsentrasjon og dødelighet. Skadefunksjonen vi har brukt, er hentet fra USA hvor SO₂-konsentrasjonen gjennom-

gående har vært høyere enn i Norge. En større studie av sammenhengen mellom SO₂-konsentrasjon og dødelighet oppsummerer imidlertid at lineære funksjoner gir best tilnærming til data. Det ser heller ikke ut til å være noen terskelverdi, det vil si en nedre grense for når SO₂-konsentrasjonen påvirker dødeligheten (Lave og Seskin, 1977).

Det må tas i betraktning at resultatene egentlig kan gi uttrykk for hva forurensningsnivå generelt betyr for dødelighet, siden utslipp av andre forurensende stoffer ofte varierer i takt med svovelutslippene.

Mengden av partikler i lufta har betydning for omfanget av helseskader på grunn av SO₂-forurensning, og den skadefunksjonen vi har brukt, sier hvor stor økningen i dødelighet blir når utslippet av SO₂ og partikler øker. Utslipp av partikler i Norge forventes å øke omtrent i takt med utslipp av svoveldioksid i årene som kommer, men i utgangspunktet er partikkelkonsentrasjonen lavere enn i byer i USA.

Litteratur:

Crocker, T.D. m.fl. (1979): Methods Development for Assessing Air Pollution Control Benefits, Volume 1. Environmental Protection Agency, Washington D.C.

Economic Commission for Europe (ECE) (1985): Protocol to the 1979 Convention on long-range Transboundary Air Pollution on the Reduction of Sulphur Emissions or their Transboundary Fluxes by at least 30 per cent. ECE/EB.AIR/12.

Freeman, A.M. (1982): Air and Water Pollution Control. John Wiley & Sons. New York.

Lave, L. og E.P. Seskin (1977): Air Pollution and Human Health. Baltimore. John Hopkins University Press.

SSB: Rapporter 88/1 Naturressurser og miljø 1987

Stortingsmelding nr. 38 (1986-87): Norges framtidige energibruk og -produksjon.

Utvalget for forurensningsprognoser (FPU) 1987: Framskrivning av utslipp til luft 1985-2000. Rapport nr. 1.

Hvor mange utlendinger er det i Norge?

Av Kåre Vassenden

I debatten om innvandring har få vært opptatt av hva vi legger i begrepet utlending. Hvor mange utlendinger er det egentlig i Norge? Alt etter hvilken definisjon vi bruker, kan tallet variere fra 124 000 til 181 000.

Noen definerer utlendinger fra en juridisk synsvinkel, mens andre kan legge vekt på trekk som hudfarge, språk, væremåter, religion e.l.

Den juridiske avgrensingen er den enkleste: De som ikke har norsk statsborgerskap er utlendinger. Dette har vært hovedgrunnlaget for å skille utlendinger i folkeregistreringen og i befolkningsstatistikken. Men de som har vært bosatt i Norge i 7 år kan søke om å bli norske statsborgere, og årlig får rundt 2 000 norsk statsborgerskap. Statsborgerskap vil derfor i stadig mindre grad være egnet for avgrensing av gruppen utlendinger dersom en er mest opptatt av etniske eller spesielle kulturelle særtrekk.

Å avgrense utlendinger ut fra etnisk bakgrunn er vanskelig, men en kommer langt med opplysninger om fødeland og foreldres fødeland.

Utlending eller innvandrer?

Fordi «utlendinger» kan avgrenses på ulike måter, kan det lett oppstå misforståelser. Noen ganger betyr utlendinger utenlandske statsborgere, og andre ganger brukes ordet om en mer vanskelig definerbar gruppe av personer med utenlandsk bakgrunn. En påstand om at det er 124 000 utlendinger i Norge er helt korrekt hvis en med utlending mener utenlandsk statsborger. Men påstanden kan være misvisende hvis en legger en annen definisjon til grunn.

Ordet utlending kan virke malplassert hvis det brukes om folk som har bodd i Norge i lang tid og blitt en del av det norske samfunnet. Dette taler for å være forsiktig med bruken av ordet.

Sannsynligvis er «innvandrer» et greiere ord å ha med å gjøre enn utlending i de fleste sammen-

henger utenom den juridiske. Men også innvandrerbetegnelsen kan gi grunnlag for misforståelser. Begrepet brukes både om dem som kommer inn i et land i løpet av en viss periode, og da er det en forbigående egenskap, men det brukes også om beholdningen av personer som har innvandret. I det siste tilfellet er man innvandrer resten av livet.

Ellers ligger det i innvandrerbegrepet at oppholdet er av fri vilje og noenlunde varig. Men opplysninger om graden av frivillighet og om fremtidig oppholdstid har vi ikke, så det ser vi bort fra i definisjoner av innvandrere.

I forhold til «utlending» må «innvandrer» oppfattes som et videre begrep, særlig i tid. Innvandrere kan i det minste sies å være de som er født i utlandet og som har bosatt seg i Norge. Men et uttrykk som «innvandrerbefolkningen» vil nok de fleste likevel oppfatte som et samlebegrep for både dem som har innvandret og deres norskfødte barn.

Personer med en norskfødt og en utenlandsfødt forelder er interessante i flere sammenhenger som dreier seg om innvandrere, f.eks. tospråklighet. De fleste vil vel likevel holde disse personene utenfor den egentlige innvandrerbefolkningen, i alle fall når de er født i Norge. Vi bruker betegnelsen «halvt norsk/halvt utenlandsk» på denne gruppa.¹

¹Personer som er født i utlandet med norsk mor eller far er vel egentlig førstegenerasjons innvandrere, men de kan også settes i gruppa halvt norsk/halvt utenlandsk. Når begge foreldrene er norskfødte, taler mye for at deres utenlandsfødte barn ikke betraktes som innvandrere, selv om de teknisk sett strengt tatt hører til den kategorien.

Før mange i folkeregistrene?

Tallet på utlendinger i statistikken er basert på opplysninger i folkeregistrene. Utlendinger som oppholder seg illegalt i landet blir derfor ikke omfattet av statistikken. På den annen side kommer det med folk som ikke lenger er i landet, men har unnlatt å melde utflytting. Det er flere grunner til å tro at overregistreringen er større enn underregistreringen. Det er sannsynligvis enklere å la være å melde utflytting enn å leve lang tid i Norge uten å være registrert. Hvis det reelle tallet på utlendinger i Norge avviker fra det offisielle, viser statistikken snarere for høye tall enn for lave. Men størrelsen på avviket er neppe så stort at det betyr noe for de fleste praktiske formål.

Utenlandske statsborgere er ikke nødvendigvis «utenlandske»

Folks statsborgerskap reguleres av lovverket. Barn under 18 år har samme statsborgerskap som foreldrene. Når begge foreldrene er utenlandske statsborgere, har også barna utenlandsk statsborgerskap. Hvis en av foreldrene er norsk statsborger, blir barnet norsk statsborger.

Før 1979 fikk imidlertid barna farens statsborgerskap, selv om mora var norsk. Mange personer født før 1979 kan derfor ha utenlandsk statsborgerskap, selv om mora er norsk statsborger.

Tallet på utenlandske statsborgere, slik det kommer fram i tabell 1, har i praksis vært regnet som det rette tallet på utlendinger i Norge. Men statsborgerskap har noen svakheter som målebegrep hvis en vil si noe om innvandrere mer generelt. Vi mister dem som etter hvert har fått norsk statsborgerskap, og vi får med et tilfeldig utvalg av personer som ikke har innvandret, men som er født i Norge av utenlandske foreldre.

Tabell 1. Befolkningen etter statsborgerskap 1. januar 1988

Utenlandske statsborgere	123 675
Norske statsborgere	4 074 614
Til sammen	4 198 289

Statsborgerskap har likevel ikke bare mangler som målebegrep. Personer som beholder det utenlandske statsborgerskapet sitt etter at de kunne ha skiftet til norsk, kan kanskje sies å være mer «utenlandske» enn dem som skifter. Slik sett kunne en kanskje bruke begrepet til å finne fram til de «mest utenlandske» blant oss. Særlig presist er målet likevel ikke, for det er trolig en del tilfeldigheter forbundet med skifte/ikke skifte av statsborgerskap.

Født i utlandet

I folketellingene t.o.m. 1970 ble folk spurt om hvor de var født. Vi fikk da opplysninger om personer med utenlandsk fødeland. I løpet av det siste året har vi oppdatert tallene for befolkningens fødeland.

Fødeland har visse fortrinn framfor statsborgerskap når en skal finne fram til innvandrere fordi utenlandsfødte som har skiftet til norsk statsborgerskap fanges opp. Fødeland er en ikke foranderlig opplysning, slik at det er lett å foreta sammenligninger over tid. Men fødelandet kan for noen personer gi galt inntrykk av hvilken bakgrunn personen egentlig har.

Fødeland er uegnet som eneste kjennetegn når en vil studere andregenerasjons innvandrere. Derimot er foreldrenes fødeland svært viktig i det tilfellet.

Tallet på utenlandsfødte kommer fram i tabell 2.

Tabell 2. Befolkningen etter fødeland 1. januar 1988

Personer født i utlandet	161 625
Personer født i Norge	4 036 664
Til sammen	4 198 289

Av figur 1 framgår det at andelen utenlandsfødte var høyere i begynnelsen av århundret enn den var fra 1930 til 1960. I 1988 er andelen imidlertid høyere enn den har vært noen gang tidligere. Tallet på fødte i Norden utenom Norge har holdt seg stabilt. Økningen kommer fra andre land.

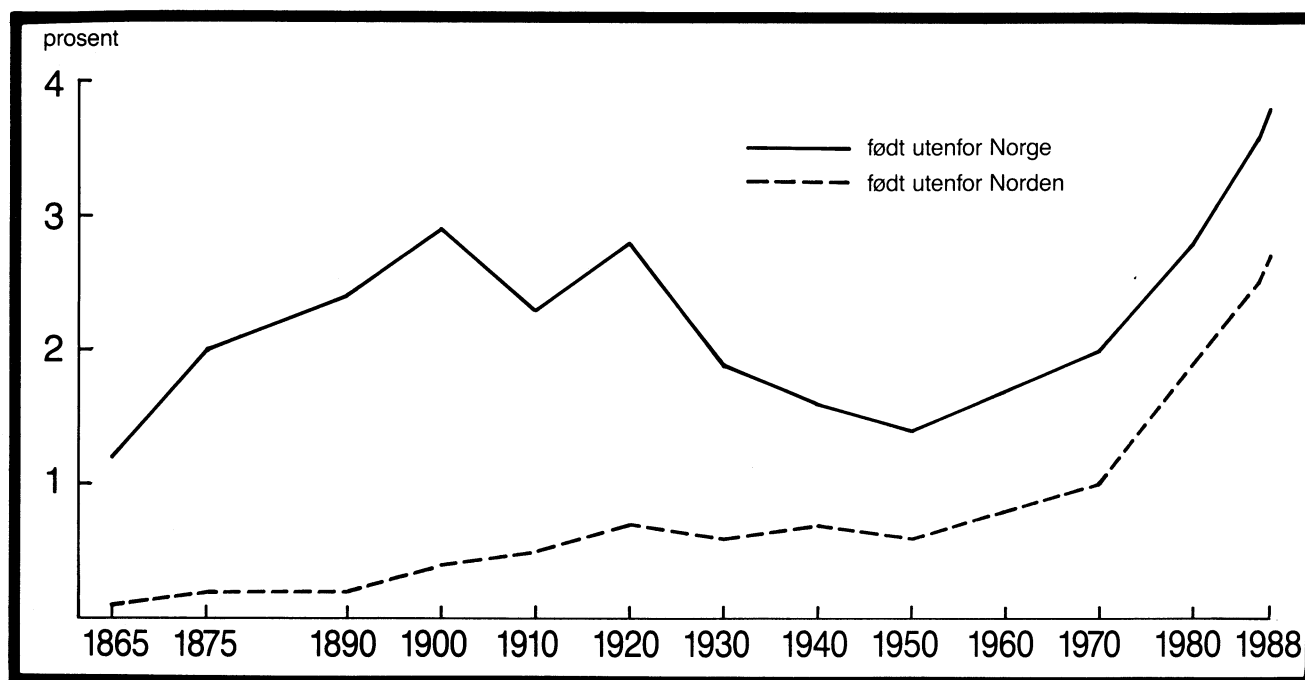
Sammenhengen mellom fødeland og statsborgerskap

Statsborgerskap og fødeland kan kombineres i en firefeltstabell, slik det er gjort i tabell 3.

Tabell 3. Befolkningen etter fødeland og statsborgerskap. 1. januar 1988

Statsborgerskap	Fødeland		
	Norge	Utlandet	I alt
Norsk	4 016 561	58 053	4 074 614
Utenlandsk	20 103	103 572	123 675
I alt	4 036 664	161 625	4 198 289

Figur 1. Personer i Norge som er født i utlandet. Prosent. 1865-1988

Det bor altså i Norge 58 053 personer som er født i utlandet men likevel har norsk statsborgerskap. Av dem med utenlandsk statsborgerskap er 20 103 født i Norge. Dette tallet består både av andregenerasjons innvandrere og av halvt norske/halvt utenlandske med utenlandsk statsborgerskap. Tilsvarende grupper med norsk statsborgerskap vises ikke i tabellen.

Innvandrerbefolkningen

Vi må bruke opplysninger om foreldres fødeland for å finne andregenerasjons innvandrere og halvt norske/halvt utenlandske. Dessverre er disse opplysningene svært mangelfulle. For å komme fram til tall må vi derfor til dels basere oss på skjønn og antakelser om foreldrefødeland. Vi har gjort slike forutsetninger:

- Uoppgitt fødeland på foreldrene til utenlandsfødte betyr stort sett at folk har innvandret uten å ta med seg foreldrene.
- Uoppgitt fødeland på foreldrene til norskfødte betyr stort sett at foreldrene er født i Norge.

Litt grovt regnet kan en da komme fram til tall for tre grupper med ulike kombinasjoner av eget fødeland og utenlandsk foreldrebakgrunn (tabell 4). Førstegenerasjons innvandrere som er født i ut-

landet av utenlandske foreldre er det om lag 130 000 av. Av andregenerasjons innvandrere er det 20 000, men det tallet omfatter bare den yngre del av denne kategorien. Andregenerasjonsinnvandrere over ca. 30 år får vi ikke tak i pga. de manglende opplysningene om foreldrefødeland. 110 000 personer kan vi kalle halvt norske/halvt utenlandske fordi en av foreldrene ikke er født her i landet. Noen av disse 110 000 personene er selv født i utlandet.

Tabell 4. Første- og andregenerasjons innvandrere og personer med en utenlandsk foreldre. 1. januar 1988

Førstegenerasjons innvandrere.....	130 000
Andregenerasjons innvandrere.....	20 000
Halvt norske/halvt utenlandske	110 000

181 000 eller 124 000?

I tillegg til kategoriene vi alt har diskutert – utenlandske statsborgere, utenlandsfødte, første- og andregenerasjons innvandrere, halvt norske/halvt utenlandske – kan vi anslå utlendinger på andre måter. Prinsippet er at bestemte kombinasjoner av eget og foreldres fødeland defineres som utenlandsk, mens de andre kombinasjonene regnes som norske.

I alternativ 1 er det tatt med dem som har bare utenlandsk bakgrunn. Personer med en norsk mor eller far er ikke med, selv om personen selv er født i utlandet.

Alternativ 2 omfatter alle utenlandsfødte og andregenerasjons innvandrere. Her er med andre ord alle som har en tydelig utenlandsk bakgrunn uavhengig av eventuelle norske innslag. Dette er den videste definisjonen.

I tabell 5 vises alle måtene å beregne innvandrerbefolkningen på.

Tabell 5. Innvandrerbefolkningen etter ulike definisjoner. 1. januar 1988

Utenlandske statsborgere	123 675
Født i utlandet.....	161 625
Innvandrere, alt. 1	147 738
Innvandrere, alt. 2	180 948

Som vi har sett, er det begrepsmessige og praktiske vanskeligheter med å telle utlendinger. Det har derfor ikke vært mulig å finne fram til ett enkelt tall som kan tilfredsstille alle behov. De tallene vi

har kommet fram til ligger imidlertid alle et sted omkring 150 000. Den som trenger slike tall bør selv vurdere hvor godt de passer for de aktuelle bruksområder.

Høsten 1987 gjennomførte Kontor for Befolkningsstatistikk i SSB et prosjekt som skulle oppdatere tall for befolkningens fødeland. Prosjektet bygde på opplysningene om fødeland fra Folke- og bolig telling 1970, fødeland Norge for fødte etter 1970, og innflytternes statsborgerskap på innvandrings tidspunktet. Så langt har det blitt laget tall for utenlandsfødte pr. 1.11.1980, 1.1.1987 og 1.1.1988. Statistikk om foreldres fødeland er laget for 1.1.1988.

Slik statistikk er ikke blitt laget før. Den gir oss praktiske muligheter til å differensiere definisjonene av begrepet innvandrer, og for første gang kan vi nå tallfeste innvandrerbefolkningen på flere alternative måter. Opplysninger om foreldres fødeland gir dessuten grunnlag for det best underbygde anslaget på antall andregenerasjons innvandrere vi har så langt.

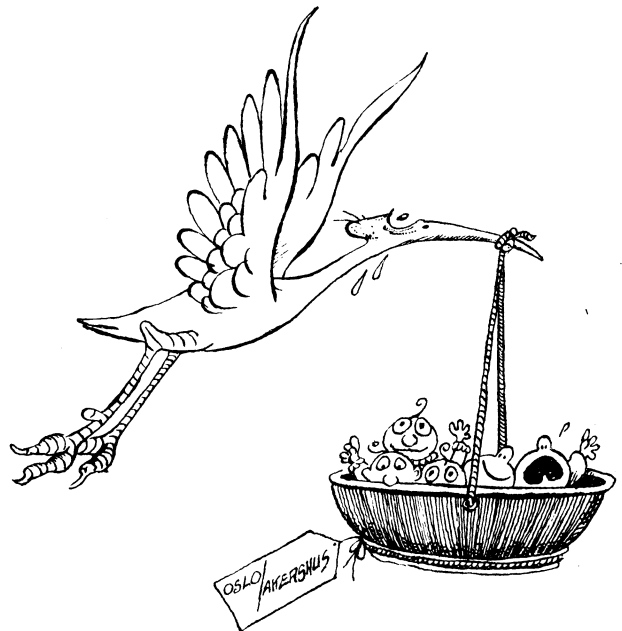
Babyboom i Oslo

Av Ellen-Merete Duvold og Lars Gulbrandsen

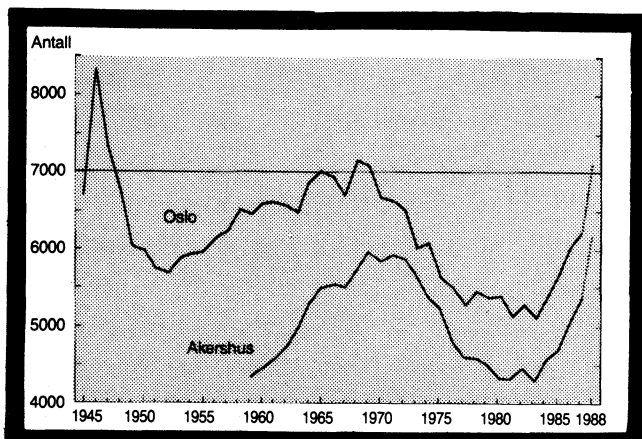
I 1987 ble det født 6 178 barn i Oslo. Det er lite trolig at dette representerer noe topptall. Dersom vi prøver å forutsi fødselstallet i Oslo i 1988 på basis av antall registrerte fødsler i årets første kvartal, vil det bli født om lag 7 000 barn i Oslo i 1988. Dette vil eventuelt representere en økning på mer enn 40 prosent sammenliknet med bunnåret 1983. Oslo vil da komme tilbake på nivået i 1968; et år som i etterkrigstidas Oslo bare står tilbake for ettervirkningene av fredsrusen i 1945.

Fra 1969 ble det stadig født færre barn i Norge. I 1983 ble det født mindre enn 50 000. Vi må tilbake til 1930-åra for å finne lavere tall. De aller siste årene har imidlertid fødselstallene i Norge igjen begynt å gå svakt oppover. I 1987 ble det født over 4 000 flere barn enn i bunnåret 1983.

På landsbasis er økningen likevel såpass beskjeden at vi verken skulle vente at noen begynte å snakke om babyboom eller at noen bekymret seg over kapasiteten på landets fødeavdelinger. Når vi likevel stadig hører om sprengte fødeklionikker, skyldes det klare regionale forskjeller. Den økningen som eventuelt kan kalles boom, finner vi i de største byregionene. Hovedstadsområdet, Oslo og Akershus, står alene for over halvparten av det økte antall barnefødsler siden 1983. Sammenliknet med 1983 har det i Oslo og i Akershus vært en økning på henholdsvis 22 og 25 prosent. I det øvrige Norge er økningen på snau 5 prosent.

Figur 1. Fødsler i Oslo etter 1945 og i Akershus etter 1959. Antallet for 1988 er beregnet

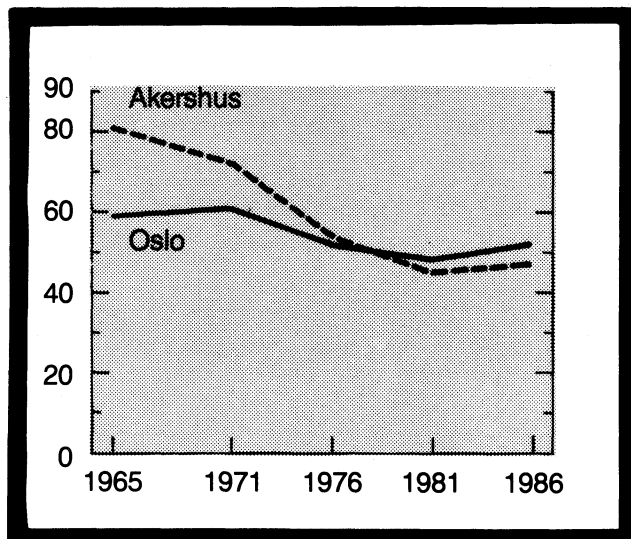
Kvinnefaktor og fruktbarhetsfaktor

Fødselstallene vil være et resultat av **kvinnefaktoren** og **fruktbarhetsfaktoren**. Kvinnefaktoren er antall kvinner i fødegyktig alder (15-50 år), og aldersfordelingen innenfor aldersgruppen. Fruktbarhetsfaktoren er det antall barn hver kvinne i fødegyktig alder faktisk føder.

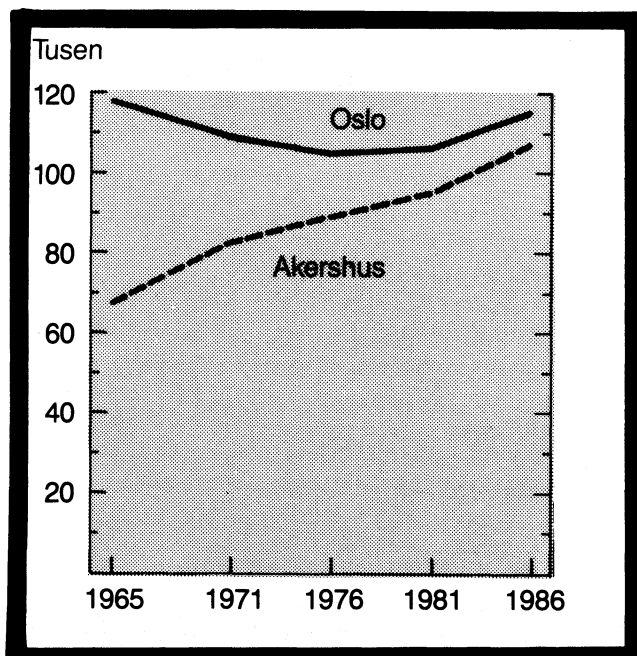
Vi finner synkende fruktbarhet i Oslo i 1970-åra, og en svak økning på 1980-tallet (figur 2). Endringene er imidlertid meget beskjedne sammenliknet med Akershus hvor vi siden midten av 1960-tallet kan registrere en jevnt nedadgående tendens. For drøyt 20 år siden var dessuten Akershuskvinner

mer fruktbar enn Oslokvinner. Etter hvert har Oslokvinner fått et lite forsprang. Det økte fødselstall skyldes derfor tilsynelatende kvinnefaktoren (figur 3). I særlig grad må dette være tilfellet i Akershus hvor vi har hatt et klart større fall i fruktbarhet enn i Oslo.

Figur 2. Fødte pr. 1 000 kvinner 15-49 år i Oslo og Akershus. 1965-1986

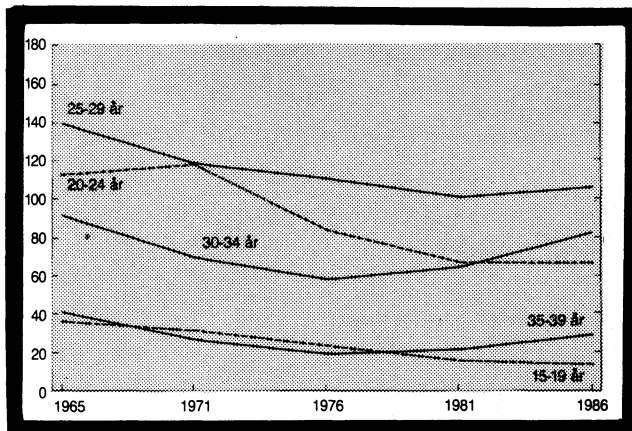
Figur 3. Antall kvinner 15-49 år i Oslo og Akershus. 1965-1986

Endret fruktbarhetsmønster

I Osloregionen gjør bestemte mønstre i flyttebevegelsene at antallet i de forskjellige årsklasser ofte vil være svært ulikt fra år til år. Fordelingen av spesielt fruktbare aldersgrupper vil derfor ha stor betydning for fødselstallene.

Figur 4. Fødte pr. 1 000 kvinner i ulike aldersgrupper i Oslo. 1965-1986

I Oslo finner vi mellom 1965 og 1976 redusert fruktbarhet i alle aldersgrupper. Deretter synes nedgangen å ha stanset blant kvinner over 30 år. Endringer mellom 1981 og 1986 er særlig sterk i en gruppe – kvinner mellom 30 og 34 år – som har en markert økt fruktbarhetsrate.

Vi finner stort sett samme tendenser i Akershus. Reduksjonen siden 1965 er imidlertid større i alle aldersgrupper. Hele tiden er Akershuskvinner i 20-åra mer fruktbar enn Oslokvinner med samme alder.

Flere i de mest fruktbare årsklassene

Både i Oslo og Akershus er fruktbarheten størst blant kvinner i slutten av 20-åra, mens de siste års fruktbarhetsøkning er størst blant kvinner i første halvdel av 30-åra. Figur 5 viser at nettopp disse aldersgrupper har hatt en markert vekst siden 1965. Oslokvinner mellom 25 og 29 bidrar først og fremst til dagens fødselsboom ved å være blitt mer tallrike (kvinnefaktoren), Oslokvinner mellom 30 og 34 både ved å være blitt flere og ved å få flere barn enn før (fruktbarhetsfaktoren).

I Akershus øker antallet kvinner i de to yngste aldersgruppene, altså en helt annen tendens enn i Oslo. Utviklingen i antall kvinner mellom 25 og 34 år er mer lik i de to fylkene. Begge hadde jevn vekst i 1970-åra. I Oslo har veksten fortsatt med samme styrke i 1980-åra, mens den i Akershus har vært mer beskjeden. Til forskjell fra Oslo, er aldersgruppen 35-39 år siden tidlig i 1970-åra blitt stadig mer tallrik i Akershus.

Hva bestemmer kvinnetallet?

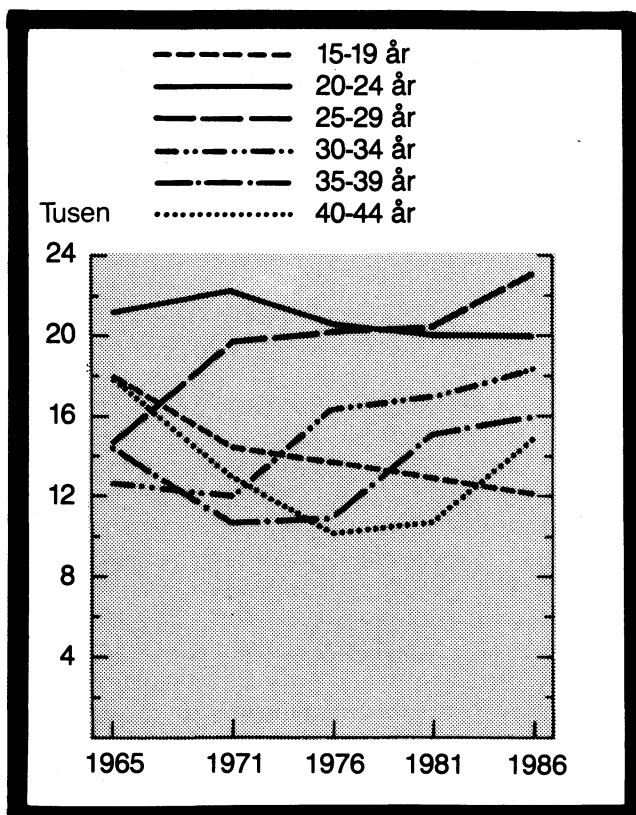
I et lukket samfunn vil kvinnetallet i en bestemt aldersgruppe være resultatet av hvor mange som ble født et tilsvarende antall år tidligere. Oslo er imidlertid så sterkt preget både av til- og fraflytting, at forutgående fødselstall er en dårlig indikator for å fastslå beholdningen av ulike voksne aldersklasser. Effekten av flyttebevegelser kan avleses som endringer i antallet i bestemte fødselskull. Når vi f.eks. i Oslo i 1986 fant at antall kvinner født mellom 1962 og 1966 oversteg antallet fem år tidligere (i 1981) med mer enn 7 000, er dette en god illustrasjon av hvordan et fødselskull har økt på grunn av sterk netto innflytting. Siden midten av 1960-tallet har denne differansen blitt stadig

større. Antall Oslokvinner mellom 20 og 25 år blir mer og mer bestemt av netto innflytting, og mindre og mindre av størrelsen på fødselskullene.

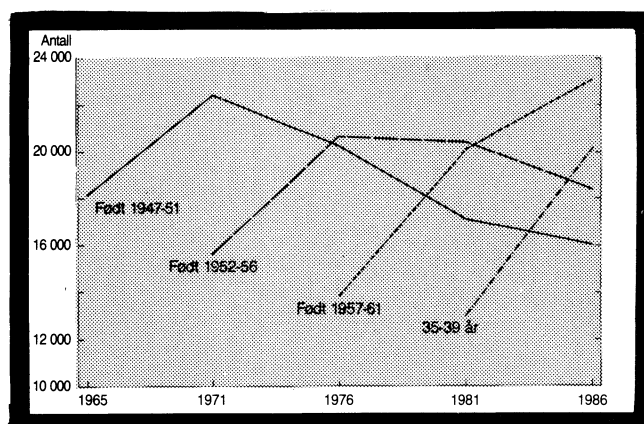
Tidligere ble innflyttingen av unge til Oslo kompensert av fraflytting blant de noe eldre. Allerede når fødselskullene nådde 25-30-årsalderen, ble antallet betydelig redusert på grunn av fraflytting. Reduksjonen har imidlertid stadig avtatt, og mellom 1981 og 1986 økte for første gang kvinner mellom 25 og 29 år i antall på grunn av klar netto innflytting også i denne aldersgruppen. Samtidig ser det ut som utflyttingen av kvinner mellom 30 og 34 år har blitt redusert.

Utflytting fra Oslo blir ofte innflytting til Akershus, og tidligere har denne bevegelsen i sterk grad påvirket kvinnetallet i Akershus. Innflyttingen var særlig sterk i 1960-tallet. Illustrerende i så måte er det kvinnelige fødselskullet som midt i 1960-tallet var mellom 20 og 25 år. Siden den gang er kullet blitt redusert i omtrent samme omfang i Oslo som det har økt i Akershus, med henholdsvis drøyt

Figur 5. Antall kvinner i ulike aldersgrupper i Oslo. 1965-1986

Figur 6. Endringer i størrelsen på ulike kvinnekull i Oslo. 1965-1986

6 000 færre og flere kvinner mellom 40 og 44 år. Av de kvinner som i 1986 var mellom 35 og 49 år og mellom 15 og 19 år, er et større antall bosatt i Akershus enn i Oslo. Både de yngste og de eldste i Akershus er i høy grad et produkt av småbarnsfamiliens tidligere utflytting til omegnskommunene. Det er utflytterne og deres døtre.

Utsatte fødsler og redusert utflytting

For Oslo kan de økte fødselstall og den reduserte utflytting av kvinner over 30 år være en følge av at barnefamilier i større grad enn før forblir i Oslo, og at flere nå enn før føder sitt andre eller tredje

barn i Oslo i stedet for i Akershus. Dersom dette er riktig, skulle de førstefødtes andel av nyfødte avta.

Tabell 1 viser imidlertid en sterk økning av antall førstefødte. Økningen i fødselstallene mellom 1983 og 1986 har to hovedkomponenter, nemlig et økt antall førstefødte og et økt antall av barn nr. 3 eller høyere. Vi står derfor øyensynlig overfor en kombinert effekt av utsatte fødsler og redusert utflytting av barnefamilier.

Tabell 1. Fødte i Oslo etter barnets nummer. 1978-1986

	1. barn	Barn nr. 2	Barn nr. 3 eller høyere
1978	2 978	1 894	623
1981	2 776	1 679	650
1983	2 811	1 627	660
1986	3 377	1 771	799

Fortsatt høye fødselstall i Oslo og Akershus

Utvalgsundersøkelser fra 1987 viser at ca. 2/3 av Oslokvinnene mellom 25 og 29 år er barnløse, mot

1/3 av kvinnene mellom 30 og 34. En fortsatt tendens til utsatte barnefødsler og et stort antall Oslokvinner i de samme aldersgrupper, gjør det høyst sannsynlig at vi i de nærmeste åra også vil få høye fødselstall. Til tross for redusert utflytting fra Oslo forventes tallene å holde seg høye også i Akershus. Det skyldes både at de mange utflytterbarna nå står foran sin reproduktive fase, og at også Akershus nå har sterk innflytting av unge kvinner. På landsbasis står vi foran de store barnekull fra andre halvdel av 1960-tallet. Den gang var det fredsbarna som fikk barn. Fredsbarnas barnebarn vil gjøre seg sterkt gjeldende utover i 1990-åra.

Samlet fruktbarhetstall er et mål som forteller hvor mange barn en kvinne vil få dersom hun gjennom sitt liv opplever de observerte aldersavhengige fødselsratene i et gitt kalender år. I 1965 var det samlede fruktbarhetstallet i Oslo 2,14. Tallet var så lavt som 1,38 i 1981, men hadde økt til 1,54 i 1987. Babyboomen gir derfor et relativt beskjedent bidrag til den samlede fruktbarheten. Økningen synes mest å være en følge av **når** og **hvor** barn fødes. Vi har fått en opphopning, dels som en følge av utsatte fødsler, dels om en følge av betydelige flyttebevegelser. Kvinner som står like foran, eller er i sin mest fruktbare livsfase, samles i sentrale bystrøk.

Norsk likestilling i nordisk sammenheng

Av Marit Wårum

Det finnes ennå ikke noe område i samfunnet hvor kvinner og menn er fullt ut likestilt. Norge har kommet kortere enn andre land på viktige områder som fordelingen av lønnet og ulønnet arbeid og barnetilsyn.

Med likestilling menes at kvinner og menn har de samme rettigheter, plikter og muligheter til å

- ha et arbeid som gir økonomisk uavhengighet
- ha omsorg for hjem og barn og
- delta i politiske aktiviteter, interesseorganisasjoner og andre samfunnsmessige aktiviteter.

For å kunne arbeide mot dette målet er det nødvendig med kunnskap om hvordan forholdene i samfunnet er i dag. Til dette kreves det statistiske fakta. Nordens statistiske sentralbyråer har samarbeidet og tatt initiativ for å samle tilgjengelig informasjon for å sammenligne kvinners og menns situasjon i Norden. Resultatene er samlet i boken «Kvinnor och Män i Norden» (utgitt av Nordisk Ministerråd i 1988). Her vil jeg gjengi noen hovedresultater fra boken og legge vekt på hvordan Norge ligger an i forhold til våre naboland.

Flest unge, enslige forsørgere i Norge

Andelen barn og ungdommer i befolkningen minsker og andelen eldre øker. I år 2000 vil Norge og Sverige ha en høyere andel eldre i befolkningen enn de andre nordiske land. Familiene er blitt mindre, det har blitt vanligere å bo sammen uten å være gift og det har vært en økning i antallet skilsmisser. Nesten 15 prosent av alle kvinner med hjemmeboende barn er enslige. Blant mennene er det tilsvarende tall på mellom 2 og 4 prosent. Det er en større andel av unge kvinner som er enslige forsørgere i Norge enn i de andre nordiske land. I aldersgruppen 20 til 24 år er mer enn 10 prosent av de norske kvinnene enslige forsørgere. Andelen er lavest i Finland og Sverige.

Relativt stor forskjell i menn og kvinners levealder

Middellevetiden er høy i de nordiske land. Bare Japan har en høyere middellevetid. Kvinner lever lenger enn menn. Forskjellen er størst i Finland og minst på Island. I Finland lever kvinnene gjennomsnittlig 8 år lenger enn mennene, på Island 5,5 år lenger. I Norge er forskjellen i middellevetid mellom kvinner og menn 7 år. Kvinners helsestilstand skiller seg fra menns på flere måter. Menn har høyere dødelighet enn kvinner, mens

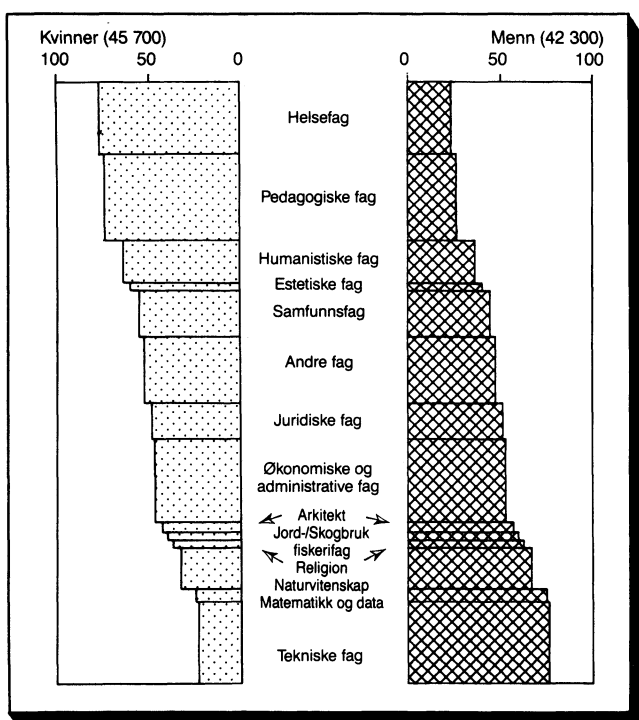
kvinner har høyest sykkelighet. Kvinner rammes også av andre typer sykdommer enn menn. Mange kvinner er plaget av nervøse lidelser og muskel- og skjelettsykdommer. Forskjellen i dødelighet mellom kvinner og menn skyldes i første rekke at flere menn får alvorlige hjertesykdommer. Dessuten er menn mer utsatt for voldsomme dødsfall, som ulykker, selvmord og drap. Forskjellen mellom kvinner og menn når det gjelder dødelighet på grunn av voldsomme dødsfall er minst i Danmark og størst i Finland. Norske menn ligger bedre an enn andre på denne statistikken. Videre er norske og svenske kvinner mindre utsatt for ulykker, selvmord og drap enn andre kvinner i Norden.

Kjønnsdelt utdanningsmønster

Formelt sett har kvinner og menn i dag samme mulighet til utdanning, men det er stor forskjell på hvordan de utnytter utdanningstilbudet. Veivalg i utdanningssystemet er fortsatt knyttet til det tradisjonelle kjønnsrollemønsteret, som igjen påvirker kvinners og menns muligheter i arbeidslivet. Dette gjelder i alle de nordiske land.

Etter 9 års grunnskole fortsetter de fleste på videregående skole. Der har det vært en sterk økning i antallet elever de senere årene. I Danmark, Island og Norge er det flere menn enn kvinner i videregående utdanning. I Finland og Sverige er kvinnene i flertall. På de allmennfaglige linjene utgjør jentene hovedtyngden innen humanistiske fag, mens guttene er i majoritet på linjer med naturvitenskapelig/teknisk retning. Tilsvarende kjønnsforskjeller finnes innen den yrkesrettede utdanningen.

Figur 1. Studenter etter fagfelt. Norge. Prosent

Jentene utdanner seg til service- og omsorgsyrker, mens guttene i stor utstrekning velger ulike typer av produksjonsrettet utdanning.

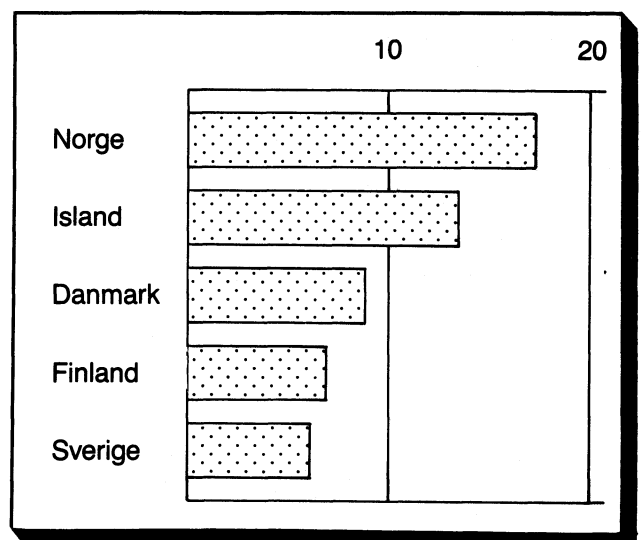
Det er like mange kvinner som menn som tar utdanning på universitetsnivå, men også her er det kjønnsforskjeller i utdanningsvalg. Kvinnene er i majoritet innen omsorgs- og lærerutdanning og innen de humanistiske fagene, mens mennene utgjør flesteparten av dem som studerer tekniske og naturvitenskapelige emner. Det er en mindre skjev kjønnsfordeling innen de tekniske fag i Norge enn i de andre nordiske land.

Skjevst fordeling av lønnet og ulønnet arbeid i Norge

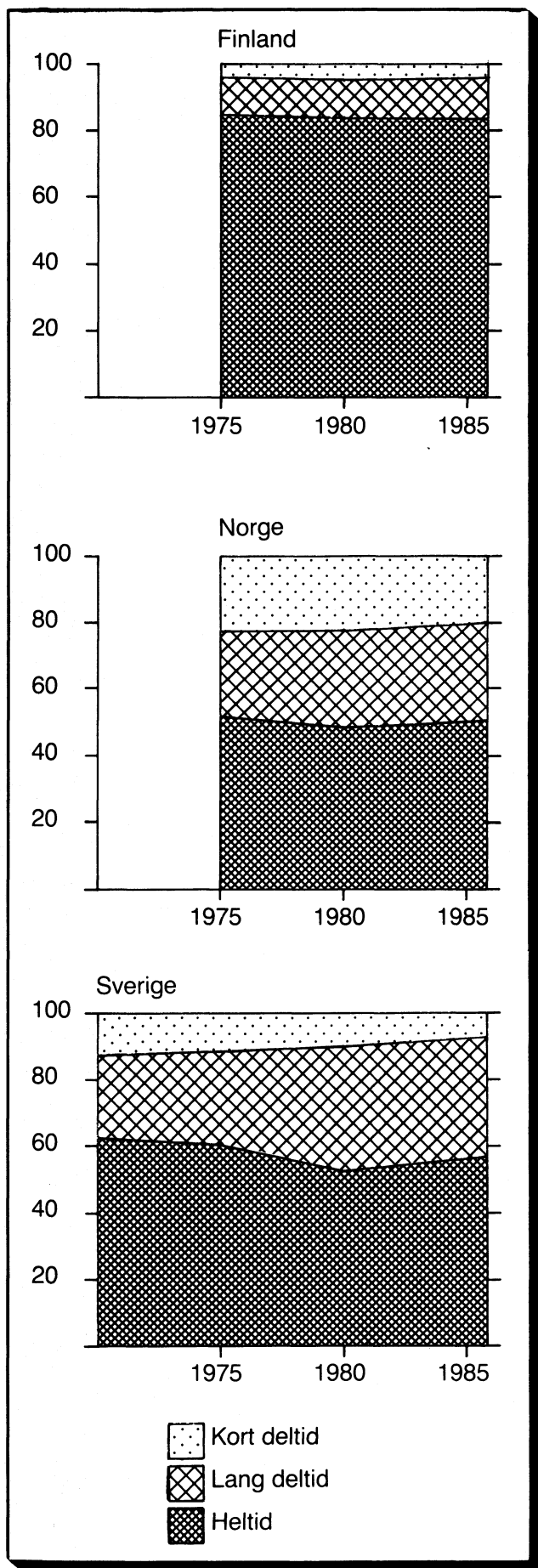
Menn bruker mer av sin tid til lønnet arbeid enn kvinner, og kvinner bruker mer av sin tid til ulønnet arbeid. Dette mønsteret er tydeligere i Norge enn i noe annet nordisk land. Kvinnene har fortsatt hovedansvaret for husholdsarbeidet, men andelen kvinner som er hjemmearbeidende på heltid minsker stadig. Andelen er størst i Norge og minst i Finland. Den delen av husholdsarbeidet som består av vedlikehold etc., utføres i større grad av menn enn av kvinner, men dette arbeidet tar betydelig mindre tid enn annet husholdsarbeid. Mest likestilling i husholdsarbeidet ser det ut til å være i Sverige.

De siste tiår har det skjedd gjennomgripende forandringer på arbeidsmarkedet. Med kvinnenes økende deltagelse i arbeidslivet har det vært en økning i tallet på yrkesaktive og endringer i arbeidskraftens sammensetning. Nå utgjør kvinnene knapt halvparten av arbeidskraften mot en tredje-

Figur 2. Heltidshusmødre i aldersgruppen 25-54 år. Prosent

Figur 3. Sysselsatte kvinner etter arbeidstid 1970-1986. Finland, Norge og Sverige. Prosent

del i 1960. Andelen kvinner i arbeidskraften var lenge størst i Finland. Nå er den størst i Sverige med 83 prosent av alle kvinner mellom 20 år og pensjonsalder i arbeidskraften. Lavest er andelen i Norge med 73 prosent.

Arbeidsløshet rammer vanligvis kvinner oftere enn menn. Deltidsarbeid er mye vanligere blant kvinner enn blant menn. Omtrent 50 prosent av de yrkesaktive kvinnene i Norge, 40 prosent i Danmark, Island og Sverige samt noe mer enn 15 prosent i Finland, har arbeid på deltid. Blant menn i Norden har omtrent 5 prosent arbeid på deltid.

I hele Norden finnes det en klar oppdeling på manns- og kvinneyrker. Kvinnene gir service og omsorg til mennesker, mens menn tar seg av de materielle verdiene. Ikke i noe land har mer enn 10 prosent av alle kvinner og menn yrker der begge kjønn er omtrent likt representert. 14 prosent av alle yrkesaktive menn i Norge arbeider i yrker som er dominert av kvinner. Det er like stor andel som i Sverige. I Finland og Danmark er andelen menn i kvinnedominerte yrker litt lavere.

To tredjedeler av alle offentlig ansatte i Danmark, Finland og Sverige er kvinner, mens to tredjedeler av alle ansatte i privat virksomhet er menn.

Kvinnens inntekt 60 prosent av mennens i Norge

Kvinner har vanligvis lavere lønn enn menn. Og de laveste lønningene finnes i yrker der kvinnene er i majoritet. Lønnsforskjellene mellom kvinner og menn har imidlertid blitt mindre. I Finland, hvor lønnene i industrien er de laveste i Norden, tjener kvinnene i gjennomsnitt 77 prosent av hva menn gjør. I Danmark og Norge er kvinnelønnene omtrent 85 prosent av mannlønnene. Kjønnforskjellen er minst på Island, der kvinnelønnene blant ufaglærte i industrien ligger på 93 prosent av hva mennene tjener.

Inntektsforskjellene mellom kjønnene påvirkes av forskjeller i arbeidstid, lønnsnivået i typiske kvinneyrker og andre forhold. I Danmark, Finland og Sverige har kvinnenes inntekter nå nådd opp til 70 prosent av mennens. Tilsvarende tall for Norge er 60 prosent og for Island 50 prosent.

Dårligst tilsynsordninger for de minste i Norge

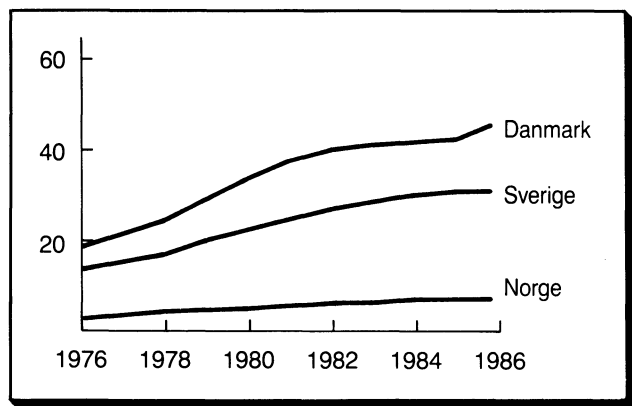
Permisjonsrettighetene etter fødsel er forskjellige i de nordiske land. I Finland og Sverige omfatter den en lengre tidsperiode enn i de øvrige land. Kortest er den i Island med 4 måneder. Svangerskapspermisjonen kan deles mellom foreldrene,

men bare for Sverige gjelder dette for hele permisjonsperioden. I Norge er de første seks permisjonsukene reservert for mødrene. Resten kan deles mellom foreldrene. Lønnet fødselspermisjon i Norge er for tiden 22 uker.

Permisjonsrettigheter for pass av syke barn er også forskjellige i de ulike land. Den er lengst i Sverige med opp til 60 dager pr. barn i løpet av et år og lavest på Island med 7 dager pr. år. I Norge er den 20 dager pr. år. Det er bare Norge og Sverige som har lovfestet denne rettigheten. I de øvrige nordiske land er rettighetene knyttet til avtaler i arbeidslivet.

Utbyggingen av offentlige tilsynsordninger for barn er langt fra tilfredsstillende. I Norge er offentlige tilsynsordninger spesielt dårlig utbygd for de aller yngste barna (0-2 år). Bare 7 prosent i denne aldersgruppen hadde et offentlig tilsynstilbud i 1986. Det tilsvarende tall for Danmark var 45 prosent.

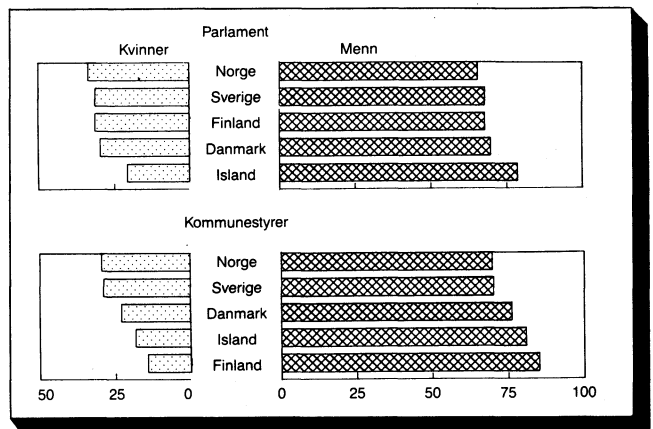
Figur 4. Andelen barn 0-2 år i offentlig barneomsorg. Prosent

Flest kvinner i folkevalgte organer i Norge

Menn har betydelig flere maktposisjoner enn kvinner innen samtlige samfunnssektorer. Til tross for at kvinner har hatt stemmerett og vært valgbare i over 60 år, så gjenstår det mye før det er oppnådd likestilt representasjon i parlamenter og folkevalgte organer i fylkeskommuner og kommuner. Kvinnene utgjør nå omtrent en tredjedel av representantene i Nordens parlamenter, utenom på Island, der en femtedel av representantene er kvinner. I alle de nordiske land er det et klart mål å arbeide for en likestilt representasjon innen offentlige nemnder, styrer og råd. I slike organer er andelen kvinner i dag størst i Danmark og Norge med drøyt 30 prosent og lavest på Island med litt over 10 prosent. I verv i politiske partier og fagforeninger og i sjefsstillinger innen offentlig og privat sektor, minsker andelen kvinner med økning i stillingens/vervets betydning.

Figur 5. Kvinner og menn i folkevalgte organer. Prosent

Organisasjonsaktivitet og kjønnsrollemønstre blant ungdom

Av Gustav Haraldsen og Hege Kitterød

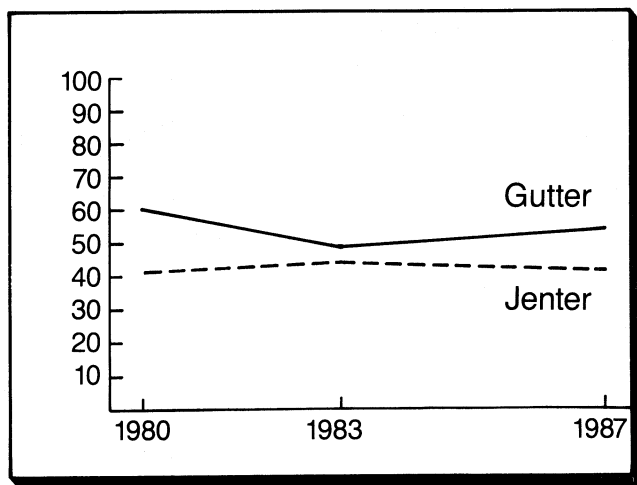
Organisasjonsaktiviteten blant gutter og jenter er blitt mer lik. Men likestillingen stikker ikke dypere enn at forskjellene kommer fram når familieetablering med barn setter holdningene på prøve.

Grovt sett kan vi si at den enkeltes liv utvikles langs tre dimensjoner; fritid, familie og arbeid eller utdanning. Ungdomstiden karakteriseres blant annet ved at fritid og utdanning opptar mye tid, mens familieliv og arbeid spiller en mindre rolle. Gjennom de aktiviteter ungdom fyller fritiden sin med, etablerer de ikke bare fritidsvaner, men også mer generelle tanke- og handlingsmønstre som vil prege deres generasjon. Forskjeller og likheter mellom gutter og jenters fritid er derfor med på å danne morgendagens kjønnsrollemønstre. «Å være ungdommelig» har dessuten status i vårt samfunn. Derfor ser en ofte at ungdommen påvirker livsstilen i andre aldersgrupper, ikke minst på fritidsområdet.

Mindre kjønnsforskjeller – et resultat av passivering?

De unge skal lære å bli aktive deltakere i samfunnet. Flere typer fritidsaktiviteter gir erfaring i medbestemmelse og ansvar, men særlig tydelig er dette i organisasjonsarbeid. Fritidsorganisasjoner er, i likhet med arbeidslivet, et målrettet fellesskap med en formalisert arbeidsdeling, budsjett, lover og regler som den enkelte både er med på å utforme og må tilpasse seg dersom organisasjonen skal fungere. I figur 1 har vi derfor laget en oversikt over hvor mange gutter og jenter som var aktive medlemmer i minst en fritidsorganisasjon i 1980, 1983 og 1987.

Figur 1. Andel gutter og jenter i alderen 16–24 år som var aktive medlemmer av frivillige fritidsorganisasjoner i 1980, 1983 og 1987. ¹ Prosent

¹ Tallene er hentet fra Levekårsundersøkelsene i 1980, 1983 og 1987.

I 1987 oppgav 55 prosent av alle gutter mellom 16 og 24 år at de var aktive i en eller flere fritidsorganisasjoner, mens dette gjaldt 42 prosent av jentene. Sju år tidligere var 60 prosent av guttene og 41 prosent av jentene aktive organisasjonsmedlemmer. Det har altså skjedd en viss utjevning mellom

kjønnene i løpet av 80-årene. Imidlertid er dette ikke et resultat av økt organisasjonsaktivitet blant jenter, men av at det er færre gutter som er aktive organisasjonsmedlemmer nå enn tidligere.

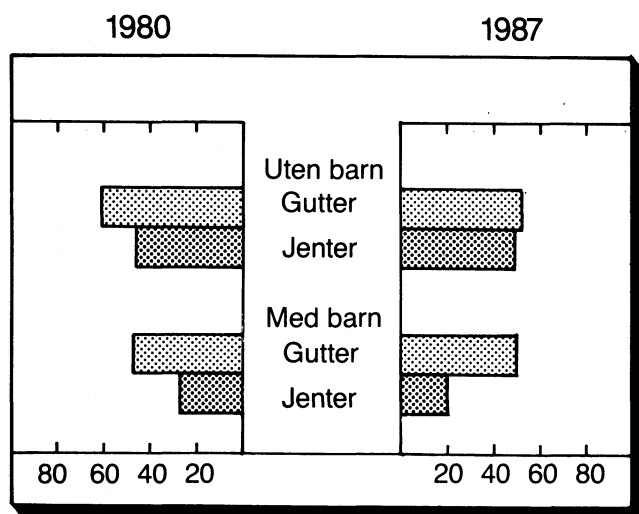
Når krybben er full, bites hestene

Endringene i dette kjønnsrollemønsteret kan tenkes å henge sammen med endringer i ungdomsgruppens sammensetning. Blant annet var det flere under 25 år som hadde fått barn i 1980 enn i 1987. Familiedannelse og de belastninger som følger med å få barn setter likhetsidealene på prøve. Derfor er det rimelig å vente at kjønnsforskjellene blir mindre når tidspunktet for familieetablering utsettes. I figur 2 har vi derfor splittet opp tallene fra 1980 og 1987 for gutter og jenter med og uten barn.

Oppsplittingen viser ganske riktig at kjønnsforskjellene er størst blant ungdom som har barn. Men i tillegg ser det ut som om det har skjedd en endring i sammenhengen mellom familiesituasjon og organisasjonsdeltakelse i denne perioden. I 1980 var det både kjønnsforskjeller og forskjeller mellom ungdom med og uten barn. Gutter var oftere aktive medlemmer i fritidsorganisasjoner enn jenter, enten de hadde barn eller ikke. Men både for gutter og jenter var andelen aktive lavere blant dem som hadde barn enn blant annen ungdom.

I 1987 var det ikke lenger kjønnsforskjeller mellom ungdom som ikke hadde barn. Videre var det bare jentenes organisasjonsaktivitet som var preget av deres familiesituasjon. Kjønnsforskjellen i

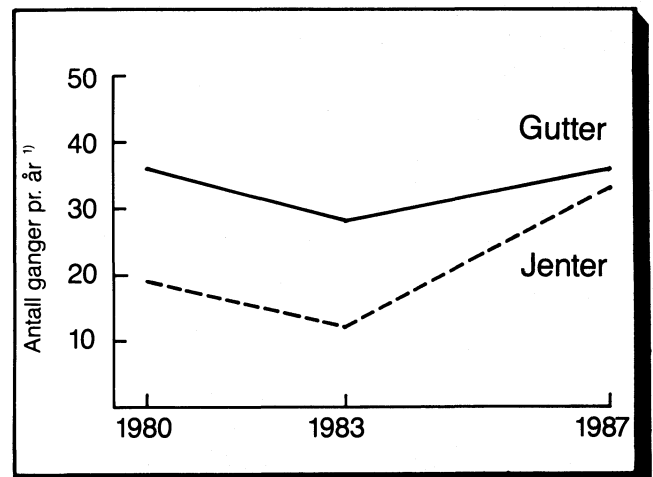
Figur 2. Andel aktive organisasjonsmedlemmer blant gutter og jenter, etter om de har barn eller ikke. Prosent. 1980 og 1987

denne ungdomsgruppen var større i 1987 enn i 1980. Dette kan henge sammen med at ungdom som får barn allerede i ungdomstiden har mer tradisjonelle kjønnsrolleholdninger enn flertallet, og at disse holdningene kommer tydeligere til syne når det blir mindre og mindre vanlig å få barn så tidlig. Vi synes imidlertid det er mer nærliggende å tolke resultatet som et tegn på at gutter og jenter er blitt mer like, men at likestillingen fortsatt ikke stikker dypere enn at kjønnsforskjellene dukker opp igjen når familiesituasjonen setter holdningene på prøve. Med en lett omskriving av et velkjent ordtak kan vi derfor si at når «krybben er full, bites hestene».

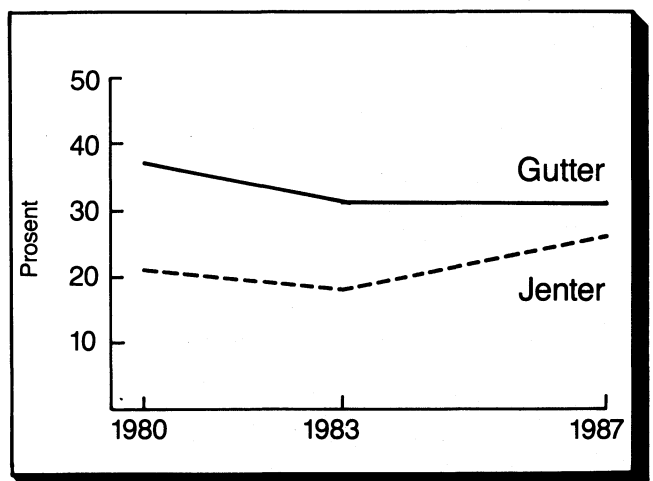
Figur 3. Mosjons- og idrettsaktivitet og aktiv deltakelse i idrettsorganisasjoner blant gutter og jenter. 1980, 1983 og 1987

Mosjons- og idrettsaktiviteter

¹⁾Median, som er antall ganger minst halvparten av de unge har mosjonert eller drevet med idrett i løpet av siste år.

Aktive i idrettsorganisasjoner

Mindre kjønnsforskjeller i idretten – et resultat av aktivisering

Den vanligste formen for organisert fritidsaktivitet blant ungdom, er deltakelse i idrettsorganisasjoner. For eksempel er bare fire prosent aktivt engasjert i et politisk parti. Derimot er nesten 30 prosent av alle mellom 16 og 24 år aktive i idrettslag. Enda flere, 75 prosent, mosjonerer eller driver med idrett uten nødvendigvis å være organisert i et idrettslag. Derfor er utviklingen i kjønnsfordelingen innen idrettsorganisasjonene spesielt viktig for kjønnsrollemønsteret blant ungdom. Figur 3 viser både mosjons- og idrettsaktiviteten og organisasjonsutviklingen blant gutter og jenter på 80-tallet.

I 1980 hadde halvparten av jentene mosjonert minst 20 ganger i løpet av siste år. Halvparten av guttene hadde drevet med slike aktiviteter minst 35 ganger. På dette tidspunkt var 37 prosent av guttene også aktive i idrettsorganisasjoner, mens organisasjonsprosenten blant jentene var på 21 prosent. Denne situasjonen endret seg lite i første del av tiåret. Fra 1983 til 1987 økte derimot både mosjonsaktiviteten blant jenter og andelen jenter som var aktive i idrettslag. Kjønnsforskjellene på dette området ble i denne perioden på det nærreste opphevet.

Sammenligner vi denne utviklingen med resultatene som ble gjengitt i figur 1, virker det imidlertid som om jentenes inntog på idrettsarenaen og i idrettsorganisasjonene har hatt minimal betydning for organisasjonsmønsteret blant gutter og jenter totalt. Mønsteret der var nedgang blant gutter, ikke økning blant jenter. Hittil ser det med andre ord ikke ut som om joggebølgen og økningen i annen idrettsaktivitet har rekruttert nye grupper jenter til organisasjonslivet.

Resultatene av SSBs statistikkproduksjon presenteres i serien *NORGES OFFISIELLE STATISTIKK – NOS*. Hvert år gis det ut omtrent 80 hefter med detaljerte data fra de fleste områder i samfunnet. Hovedtall fra denne statistikken samles i *STATISTISK ÅRBOK*, en innholdsrik oppslagsbok.

STATISTISK ÅRBOK 1988 ER KOMMET!

På omtrent 500 sider gis oversiktstall om miljø og ressurser, befolkning, helse, arbeid, sosiale forhold, kultur, tidsbruk og levekår. Statistisk årbok inneholder også statistikk om næringsliv, produksjon, handel, transport og tjenesteyting, og om økonomiske forhold, nasjonalregnskap og forvaltning. Den har et eget avsnitt med internasjonal statistikk.

Her er noen eksempler på opplysninger du kan finne i årboka:

- Seerne foretrekker NRK framfor video og utenlandsk fjernsyn.
- Den årlige befolkningsvekst er halvert i løpet av de siste 20 år.
- Vel 50 prosent av brutto nasjonalprodukt går til privat forbruk. Det offentlige bruker omtrent 20 prosent.
- 4 av 10 barnehager i Norge er private.
- Verdien av innførselen av varer fra Europa er 75 ganger så stor som den fra Afrika.

STATISTISK ÅRBOK 1988

fåes hos bokhandlerne. Den koster kr 70,-.

INFORMASJONSAVDELINGEN

Postboks 8131 Dep.
0033 OSLO 1

Yrkesaktivitet blant skoleungdom

Av Anders Barstad

Det er ikke lenger slik at ungdom først tar en utdanning og deretter går ut i yrkeslivet. Svært mange av dem som begynner i fast arbeid etter endt utdanning har yrkeserfaring fra før. Mange ungdommer synes å veksle mellom utdannings- og yrkesaktive perioder, eller kombinerer begge aktiviteter.

Denne artikkelen springer ut av arbeid i prosjektet «Ungdoms levekår», som SSB utfører på oppdrag fra Kultur- og Vitenskapsdepartementet (Ungdoms- og idrettsavdelingen). Prosjektet vil bli slutført i løpet av høsten. Resultatene er hentet fra Levekårsundersøkelsene i 1980, 1983 og 1987. Alle er intervjuundersøkelser, basert på landsomfattende utvalg av 5 000 personer i alderen 16-79 år. I forbindelse med undersøkelsen i 1987 ble det trukket et tilleggsutvalg av ungdom, i alt ble nær 1 400 personer i alderen 16-24 intervjuet.

I denne artikkelen skal vi forsøke å tallfeste hvor utbredt det er at ungdom kombinerer arbeid med skolegang. Flere har i den senere tid hevdet at arbeidet ved siden av skolegangen krever så mye tid at det går utover innsatsen på skolen. Svært høye strykpresenter i den videregående skolen i Akershus i 1986 er f.eks. satt i sammenheng med elevenes ekstraarbeid, uten at det kan påvises noen sikker årsakssammenheng (Skoleforum nr. 7-88). Et økende problem med fravær har ført til at skolemyndighetene nå oppfordrer skolene til å sette en bestemt grense for fravær. Hvis denne overskrides vil ikke elevene få standpunkt karakter i faget.

Mange i jobb

Ifølge Levekårsundersøkelsen 1987 var 4 av 10 skoleungdommer i alderen 16-24 år sysselsatt. Det betyr at de vanligvis utførte inntektsgivende arbeid av minst en times varighet pr. uke. Figur 1 viser ingen nevneverdige forskjeller etter kjønn og alder: 16-19-åringene, som regel elever i den vide-

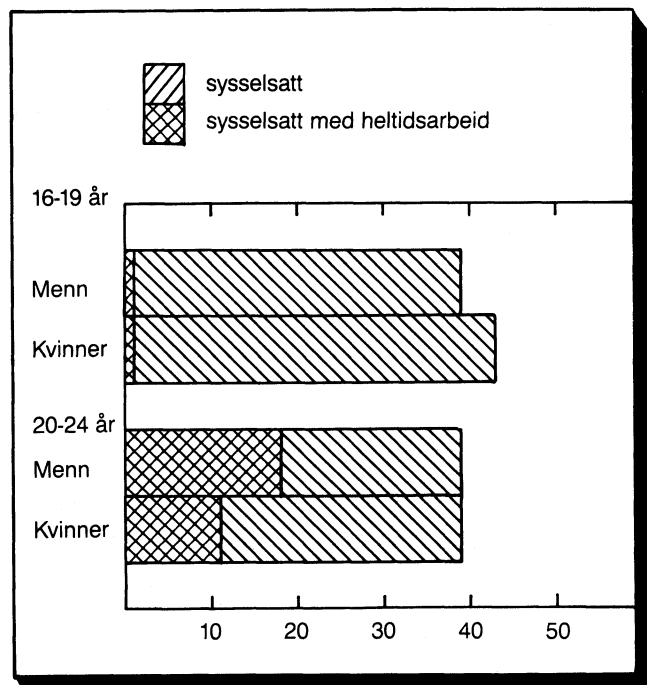
regående skolen, er like ofte sysselsatt som 20-24-åringene, jenter like ofte som gutter.

Rundt 40 prosent av ungdommene svarte at de vanligvis hadde inntektsgivende arbeid. Omkring 85 prosent hadde hatt arbeidslivserfaring i løpet av 1986, når sesongpregede feriejobber ble regnet med. Det var små forskjeller mellom kjønnene og aldersgruppene. Derimot er det store forskjeller i arbeidstid (figur 1). Blant 16-19-åringene er det bare 3 prosent av de sysselsatte som jobber heltid (35 timer eller mer), mot over en tredjedel av 20-24-åringene. Heltidsarbeid er mer vanlig blant gutter enn blant jenter i den eldste aldersgruppa.

Den høye andelen heltidsarbeidende har sammenheng med hvordan «skoleungdom» er definert i Levekårsundersøkelsen. De som svarer ja på at de «går på skole eller studerer, vanligvis i 10 timer eller mer pr. uke» er regnet som skoleungdom. Det er altså ingen krav til at utdanningsaktiviteten skal være en hovedbeskjeftigelse. Dette betyr at spørsmålet også kan fange opp ungdom som har lønnet arbeid som hovedbeskjeftigelse og studerer på deltid, f.eks. i form av kveldsskole.

Figur 1. Skoleungdoms yrkesaktivitet i 1987. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1987

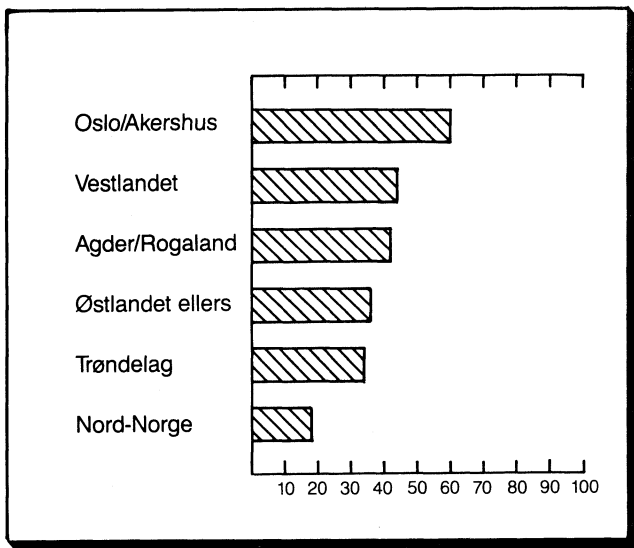
Arbeidsmarked og næringsstruktur bestemmer

Mulighetene til å ta seg deltidsarbeid ved siden av skolegangen er avhengig av det lokale arbeidsmarkedet. Skoleungdom kan ikke flytte på seg for å få arbeid, og kan i mindre grad enn annen ungdom tilpasse seg lange arbeidsreiser. Figur 2 viser at sysselsettingsfrekvensen blant skoleungdom har en

sterk sammenheng med bosted. I det strøk av landet hvor arbeidsmarkedet er strammest og jobbtildbudene flest, i Oslo/Akershus, er hele 60 prosent av 16-24-årige skoleelever/studenter sysselsatt. I Nord-Norge er den tilsvarende prosentandelen 18. Variasjonen i andelen sysselsatte blant ungdom som ikke går på skole er langt mindre, noe som bekrefter at det særlig er skoleungdoms ekstraarbeid som er avhengig av tilbudet på arbeidsmarkedet.

Andre landsdelsforskjeller, slik som ulikheter i næringsstruktur, kan også spille inn. De typiske jobbene som skoleungdom tar (eks. kveldsåpne matvarebutikker og bensinstasjoner) er mer sannsynlig å finne i de strøk av landet der de tjenesteytende næringer dominerer.

Figur 2. Andelen skoleelever/studenter, 16-24 år, som er sysselsatt, etter bosted. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1987

Økt yrkesaktivitet blant de yngste

Figur 3 viser skoleungdoms yrkesaktivitet i perioden 1980-1987. Flere 16-19-årige skoleelever er vanligvis sysselsatt i dag enn på begynnelsen av 80-tallet. Prosentandelen har steget fra vel 30 i 1980 til 41 i 1987. Til sammenligning fant en undersøkelse gjort blant ungdom i 1985 at 35 prosent av 17-19-åringene under utdanning hadde lønnet arbeid ved siden av (Moen 1986).

Blant 20-24-åringene har det tilsynelatende ikke skjedd noen økning. Siden kravene til hva som skal regnes som utdanningsaktivitet er skjerpet i Levekårsundersøkelsen 1987, må vi regne med at endringstendensene over tid undervurderes (se note til figur 3). I den nevnte undersøkelsen av

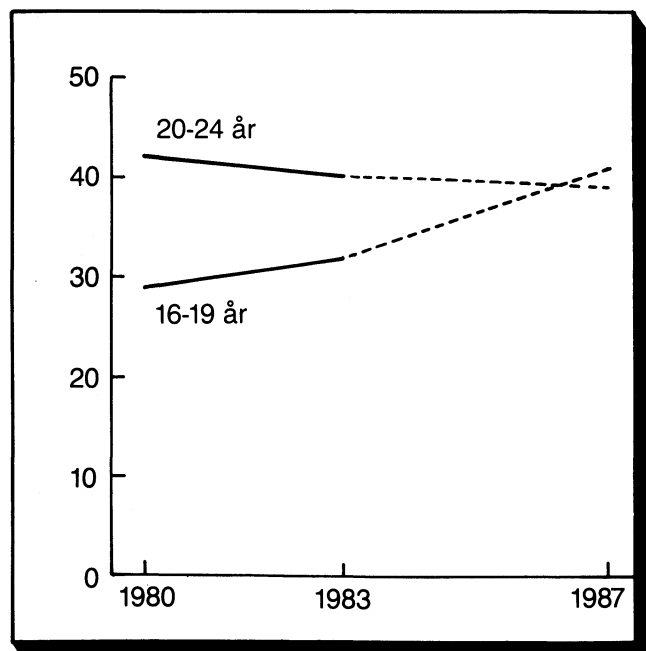
ungdom i 1985 oppgav imidlertid 34 prosent av 20-24-åringene med utdanning som hovedbeskjef-tigelse at de var i lønnet arbeid.

Levekårsgode eller onde?

Jeg skal først drøfte noen mulige konsekvenser for dem som går på den videregående skolen, 16-19-åringene.

Amerikanske undersøkelser av skoleungdoms del-tidsarbeid har vist svært få positive effekter av slikt arbeid, både med hensyn til skolearbeid, so-siale avvik og personlighetsmodning. Det hevdes at ungdoms arbeidserfaringer fører til at ungdom går inn i voksne roller uten å utvikle noen tilsva-rende psykologisk modenhet (Lewin-Epstein 1987). Dette tilskrives ulike trekk ved det arbeid som tenåringer gjerne har: Uinspirerende arbeid der de unge har liten kontakt med eldre arbeidsta-kere; arbeid som krever lite og gir få muligheter for selvstendighet.

Figur 3. Andelen sysselsatte skoleelever/studen-ter, ¹ etter alder. Prosent. 1980-1987

¹I 1980 og 1983 defineres skoleelever/studenter som dem som er i en utdanning der skolegangen eller studie-ne varer minst 5 måneder. I 1987 er tidsavgrensningen endret til «vanligvis i 10 timer eller mer pr. uke». Derfor er linjen mellom 1983 og 1987 stiptet.

Kilde: Levekårsundersøkelsene 1980, 1983 og 1987.

Levekårsundersøkelsens tall for arbeidsmiljø sy-nes å bekrefte deler av denne beskrivelsen. Som vi ser av tabell 1 oppgir fire av ti 16-19-åringer som jobber ved siden av skolegangen at de i liten grad kan bestemme over egne arbeidsoppgaver. Om-trent like mange sier at arbeidsoppgavene er lite varierte. Dette er andeler som ligger langt over gjennomsnittet for sysselsatte. Det er også relativt mange 16-19-åringer som i liten grad kan bestem-me over eget arbeidstempo, men her er forskjelle-ne i forhold til gjennomsnittet mindre.

Tabell 1. Skoleungdom som er utsatt for ulike or-ganisatoriske arbeidsmiljøproblemer, etter alder, sammenlignet med alle sys-selsatte. Prosent

	Lite varierte arbeidsoppgaver	Ikke bestemme over egne arbeidsoppgaver	Ikke bestemme eget arbeids-tempo
16-19 år	40	44	27
20-24 år	21	40	23
16-79 år	18	24	18

Skoleungdoms arbeidslivsdeltakelse gir altså i be-grenset grad muligheter for selvstendighet og per-sonlig utfoldelse. Ungdom som ønsker mer ansvar og frihet enn det de får i skolen vil ofte bli skuffet. På den annen side viser våre analyser at det fysiske arbeidsmiljøet er stort sett like godt eller bedre enn for andre sysselsatte, og svært få opplever arbeidet som en psykisk påkjenning (4 prosent, mot 21 pro-sent blant de sysselsatte sett under ett).

For 16-19-åringenes fritid kan økningen i deltids-arbeidet få store konsekvenser, på godt og vondt. For det første fordi den tid som går med til ar-beidet kan gå ut over lekselesing og føre til dårlige-re karakterer, slik det ble nevnt i innledningen. For det andre fordi mange skoleungdommer nå får langt mer penger mellom hendene enn før. Ung-dom blir på denne måten mer uavhengige i forhold til foreldrene, og har i større grad mulighet til å velge fritidsaktivitet på tvers av foreldrenes øns-ker.

Endelig er det viktig å peke på de konsekvenser yrkesaktiviteten under utdanningsperioden kan få for senere yrkeskarriere. Jobberfaring i skoletida kan redusere ungdommens behov for «prøving og feiling» i forhold til arbeidsmarkedet, og øke mu-lighetene for å få arbeid etter endt utdanning. Det-te ble bekreftet i en undersøkelse av nesten 4 000 elever på yrkesfaglige studieretninger i den videre-gående skolen i Akershus og Vest-Agder, gjennom-ført i to faser (før og etter eksamen) i 1984-1985. Arbeidserfaring før eksamen økte sjansene for å få

jobb etterpå, særlig for jenter. Arbeidet ved siden av skolegangen var i stor grad faglig relevant, siden svært mange av dem som hadde arbeid ved siden av skolegangen gikk inn i samme yrke etter eksamen (Abrahamsen 1987).

Også for den eldre ungdommen, studentene, kan arbeidserfaring i studietida ha stor betydning for senere yrkeskarriere. Baksiden av medaljen er større sosial ulikhet på arbeidsmarkedet. Som vi så av figur 2 var det en sterk sammenheng mellom bosted og yrkesaktivitet blant skoleungdom. Ungdom som kommer fra distrikter hvor det er få aktuelle jobbmuligheter vil stille svakere fordi de mangler arbeidserfaring.

På andre levekårsområder vil konsekvensene av yrkesaktiviteten sannsynligvis være noe annerle-

des for 20-24-åringene. Utdanningssituasjonen er preget av større grad av frihet, slik at det er lettere å kombinere arbeid med skolegang. Arbeidet gir større utfoldelsesmuligheter. Som tabell 1 viser, arbeider studentene i yrker hvor arbeidsoppgavene er mer varierte enn for 16-19-åringene. Derimot er det små forskjeller når det gjelder grad av selvstendighet. Våre analyser av Levekårsundersøkelsen viser ellers at langt flere av 20-24-åringene (17 prosent) opplever arbeidet som en psykisk påkjenning, noe som bl.a. kan henge sammen med at studentene jobber flere timer enn skoleelevene (jf. figur 1).

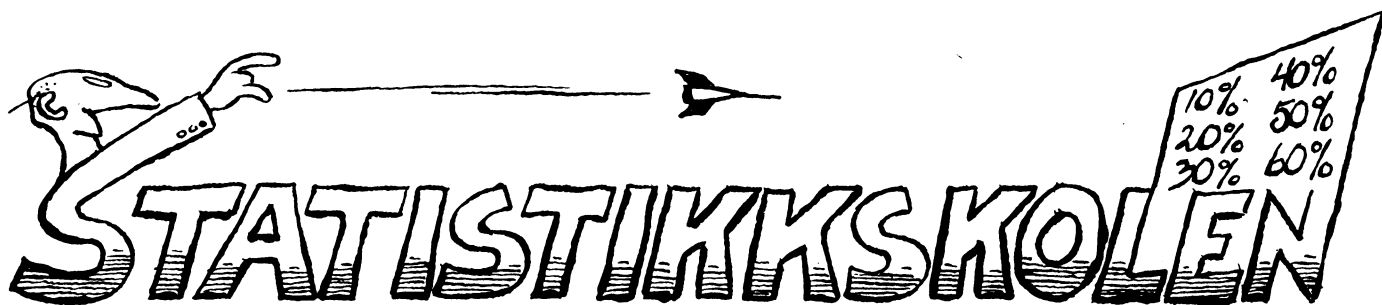
Den mest negative siden ved den utstrakte arbeidslivsdeltakelsen er kanskje at den kan føre til et dårligere sosialt og faglig miljø på universitetene og høyskolene.

Litteratur

Abrahamsen, Bente (1987): Fra skole til arbeidsliv. Rapport 87:10, ISF.

Moen, Ketil (1986): Ungdomsundersøkelsen 1985, rapport nr. 5: Ungdom og utdanning. Arbeidsdirektoratet.

Lewin-Epstein, Noah (1987): Anmeldelse av boka «When teenagers work: The psychological and social costs of adolescent employment», New York, Basic 1986, av Ellen Greenberger og Laurence Steinberg. American Journal of Sociology vol. 93 nr. 1, 1987: 250-252.

Statistisk usikkerhet – hva er det?

Av Johan Heldal

Alle som leser aviser, ser fjernsyn og på annen måte følger med i samfunnslivet støter på statistikk. Tall fra statistiske undersøkelser presenteres ofte på en måte som gir inntrykk av at dette er fasiten på spørsmål som er oppe i tiden. Men så og si all statistikk er beheftet med feilkilder. Derfor er «tallenes tale» ikke alltid så sikker som en kan få inntrykk av. En slik feilkilde skyldes at statistikken er basert på utvalg.

Hva er statistiske utvalg?

Statistiske utvalg kan være utvalg av personer, husholdninger, butikker, bedrifter o.l. Poenget er at disse utvalgene er trukket **tilfeldig** i en viss forstand. Framgangsmåten kan sammenliknes med å trekke ut loddene i et lotteri. Resultat av en slik trekning kalles et **statistisk utvalg**. Et stort antall av Statistisk Sentralbyrås undersøkelser er basert på slike statistiske utvalg. Det er også de politiske meningsmålingene og markedsundersøkelsene som utføres av private institutter.

Hva er utvalgsusikkerhet?

Det er opplagt at hvilket anslag en politisk meningsmåling gir for Arbeiderpartiets oppslutning eller hvilke anslag SSBs arbeidskraftundersøkelser gir for sysselsetting og arbeidsledighet er avhengig av hvem som trekkes ut til undersøkelsen. Hvis vi hadde trukket et annet utvalg enn det som er brukt, ville vi ganske sikkert fått et annet resultat. Konklusjonene vi trekker fra slike undersøkelser vil svært sjelden stemme helt med virkeligheten. Og siden feilen skyldes det utvalget vi har trukket, kaller vi den **utvalgsfeil**. Når vi har trukket statistiske utvalg kan feilen like gjerne gå den ene som

den andre veien. Vi sier da at feilen ikke er **systematisk**, men **tilfeldig** og gir opphav til det vi kaller **utvalgsusikkerhet**.

Hva er standardavvik?

Men hvorfor bruker vi statistiske utvalg til undersøkelser når vi vet at de gir opphav til tilfeldige feil? Vi kan jo ikke vite nøyaktig hvor stor utvalgsfeilen blir for vi har jo ingen fasit å sammenlikne med. Hadde vi hatt det, ville det vært liten vits i å lage noen utvalgsundersøkelse.

Årsaken er at vi faktisk har en viss kontroll over utvalgssikkerheten i statistiske utvalg. Vi har ikke kontroll over det enkelte utvalg. Men vi kan ha kontroll over hvor mye den tilfeldige utvalgsfeilen kan variere over alle de utvalgene som det er mulig å trekke. Dessuten vet vi at jo større utvalg vi trekker, desto mindre blir utvalgsusikkerheten og desto nærmere vil våre anslag normalt ligge de størrelsene vi ønsker å si noe om.

Utvalgsusikkerheten måles gjerne ved hjelp av **utvalgsvariansen** eller **standardavviket**, som bare er

kvadratroten av utvalgsvariansen. Standardavviket kan oppfattes som en slags gjennomsnittsfel for alle mulige utvalg. Og selv om vi vanligvis ikke kan regne ut den eksakte verdien, kan standardavviket anslås på grunnlag av størrelsen på utvalget vi har trukket.

Alternativet til å trekke utvalg tilfeldig ville være å foreta en systematisk utvelging. Også da ville utvalget gi opphav til feil. Men nå ville slike feil ikke lenger være tilfeldige, men systematiske. De ville ikke nødvendigvis avta med økende utvalgsstørrelse og det ville være umulig å holde kontroll med hvor stor feilen var.

Utvalgsusikkerheten presenteres på forskjellige måter i statistiske undersøkelser. Av og til omtales den ikke i det hele tatt. I noen av de partipolitiske meningsmålingene kan vi lese i en fotnote at «Feilen er 2-3 % i hver retning, størst for de største partiene». Når SSB publiserer tall som bygger på utvalg, står det som oftest en tabell i innledningen hvor leseren kan beregne standardavviket for ulike prosentandeler og ulike utvalgsstørrelser. I eksempelet som følger, vil jeg forsøke å få fram tankegangen bak slike beregninger.

Hva er konfidensintervall?

La oss tenke oss at det gjennomføres en politisk meningsmåling med et statistisk utvalg på 1 000 personer. Dersom vi kjente Arbeiderpartiets virkelige oppslutning, og den var på 35 prosent, kunne standardavviket bestemmes ved hjelp av følgende regnestykke:

$$\text{Standardavvik} = \sqrt{\frac{0,35 \cdot (1-0,35)}{1\ 000}} \cdot 100\ \% = 1,51\ \%$$

Men i og med at vi ikke kjenner Arbeiderpartiets faktiske oppslutning, må vi bygge beregningen på det anslaget vi kommer fram til i meningsmålingen. Dersom f.eks. 33,5 prosent av utvalget på 1 000 personer ville stemme på Arbeiderpartiet, ville vi anslå standardavviket til:

$$\text{Standardavvik} = \sqrt{\frac{0,335 \cdot (1-0,335)}{1\ 000}} \cdot 100\ \% = 1,49\ \%$$

Som vi ser, ligger anslaget i dette tilfellet ganske nær det virkelige standardavviket.¹

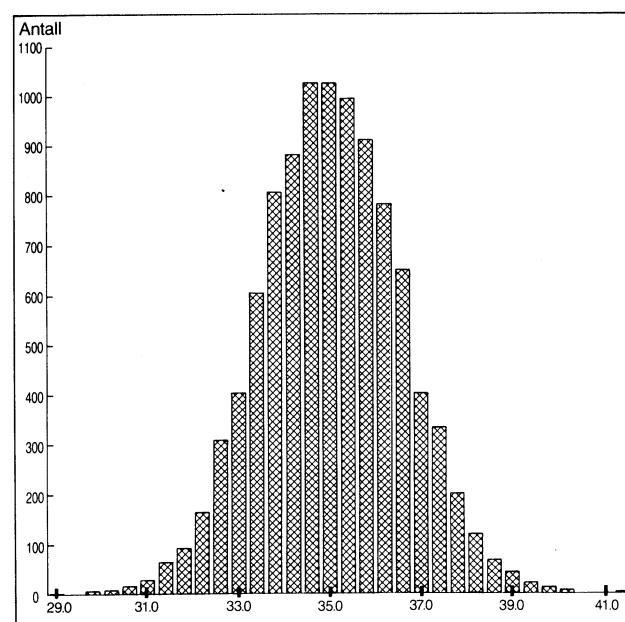
¹ Statistisk Sentralbyrå bruker ofte mer kompliserte utvalgsplaner enn det vi har forutsatt her. I mange publikasjoner anbefales det derfor å multiplisere den vanlige formelen for standardavviket med $\sqrt{1,5} = 1,22$

Vi bruker gjerne to standardavvik som mål på feilmargin. I vårt eksempel vil det si at feilmarginen er ca. 3 prosent i hver retning. Arbeiderpartiets virkelige oppslutning bør derfor ligge et sted mellom $33,5-3=30,5$ prosent og $33,5+3=36,5$ prosent. Intervallet mellom disse to tallene kalles et **konfidensintervall**.

Kan vi stole på konfidensintervallet?

«Konfident» betyr «å kunne stole på». Spørsmålet som naturlig reiser seg, er i hvilken grad vi kan stole på et konfidensintervall som bygger på et anslag for Arbeiderpartiets oppslutning som vi ikke vet om er riktig eller ikke. Ifølge statistisk teori vil omtrent 95 prosent av alle konfidensintervall som er laget på denne måten dekke den virkelige verdien av den størrelsen vi er ute etter å måle. For å vise at denne teorien har noe for seg, har vi fått datamaskinen til å trekke 10 000 tilfeldige utvalg med 1 000 personer i hvert utvalg fra en tenkt befolkning der 35 prosent av innbyggerne stemmer på Arbeiderpartiet. Figuren viser hvilke resultat vi fikk og hvor mange ganger de forskjellige resultatene forekom. 95,2 prosent av de konfidensintervallene vi kan beregne på grunnlag av disse tallene dekker den virkelige verdien på 35 prosent.

Figur 1. Anslag for Arbeiderpartiets oppslutning på grunnlag av 10 000 utvalgsundersøkelser med 1 000 personer.

Hvor stort er det private forbruk i Norge sammenliknet med andre land?

Av Tom Andersen

Nivået på det private forbruket er en viktig levekårsindikator. Den blir også brukt i internasjonale sammenlikninger for å vise forskjeller landene imellom. Hvor høyt Norge rangeres i slike sammenlikninger varierer med beregningsmåten.

Størrelsen på det private forbruket i Norge, sammenliknet med nivået i andre land, har ved flere anledninger vært trukket fram i den økonomiske debatten i de siste årene. Hovedpoengene i debatten har til dels vært motstridende. Fra enkelte hold har det vært hevdet at det private forbruket i Norge er blant de laveste innenfor landene i OECD. Fra andre hold har det vært hevdet at det private forbruket i Norge er blant de høyeste i verden. I debatten er det blitt lagt liten vekt på å presisere hva privat forbruk omfatter. Det metodiske grunnlaget for sammenlikningene er heller ikke blitt klarlagt. Ved internasjonale sammenlikninger vil imidlertid nettopp slike forhold kunne ha stor innflytelse på nivå-tall og rangering landene imellom.

Norge rangeres høyt når sammenlikningen er basert på valutakursomregninger

I internasjonale sammenlikninger av størrelsen av det private forbruk i Norge har det vært vanlig å bruke valutakursomregninger. I slike sammenlikninger har Norge vært rangert høyt. Det private forbruket ¹ i 1985, 6 784 dollar ² pr. innbygger, var blant de høyeste av landene innen OECD. Figur 1 viser rangeringen av landene når sammenlikningen er basert på valutakursomregninger. Bare Ca-

nada og USA hadde et høyere privat forbruk pr. innbygger.

Svakheten ved denne metoden er at den både reflekterer forskjeller i volumet i de varer og tjenester som er kjøpt i ulike land og forskjeller i prisnivå mellom landene. Summen på 6 784 dollar sier hvor mange penger som er brukt til privat forbruk, men ikke direkte hvor mye varer og tjenester en fikk kjøpt for denne summen.

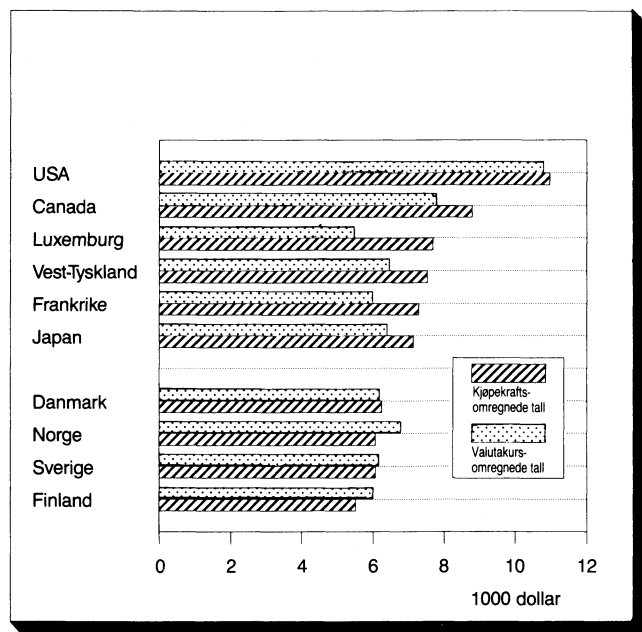
¹Kategorisert etter SNA-prinsippet (System of National Account).

²Tallmaterialet i denne artikkelen er hentet fra OECDs prosjektrapport: Purchasing Power Parities and Real Expenditures 1985.

Norge rangeres lavt når en tar hensyn til ulikt prisnivå mellom landene

Norge blir rangert langt lavere når det private forbruket blir omregnet ved hjelp av kjøpekraftspariteter. Denne metoden tar hensyn til at prisene på varer og tjenester varierer mellom landene. Det private forbruket pr. innbygger i Norge var 6 065 dollar i 1985 beregnet med denne metoden. Norge ble da rangert som nr. 14 av i alt 22 land¹. Denne sammenlikningen er også vist i figur 1.

Figur 1. Privat forbruk¹ pr. innbygger i OECD-landene beregnet på to måter. 1985

¹Det private forbruket omfatter bare de private husholdningers forbruksutgifter, det vil si etter SNA-prinsipper.

Kjøpekraftspariteter

FN har i samarbeid med Verdensbanken og andre arbeidet med sammenlikningsproblemer siden tidlig på 1970-tallet. Prosjektet er kalt International Comparison Project (ICP). Arbeidet med prosjektet innen OECD-området er delt i to: EF-området, der EFs statistiske kontor (EUROSTAT) leder prosjektet, og de øvrige OECD-land der prosjektet ledes av OECD-sekretariatet. Innen OECD-området går dette arbeidet under betegnelsen Purchasing Power Parity-prosjektet (PPP). Norge har deltatt i prosjektet 2 ganger, i fase IV med 1980 som basisår og i fase V med 1985 som basisår.

En viktig del av prosjektet er en omfattende prisundersøkelse av et likt definert utvalg av varer og tjenester for samtlige deltakende land. Prismaterialet danner igjen grunnlaget for beregningen av

¹OECD-området omfatter 24 land. Sveits og Island har til nå ikke deltatt i dette arbeidet.

kjøpekraftsparitetene. Det beregnes pariteter for de ulike grupper av varer og tjenester.

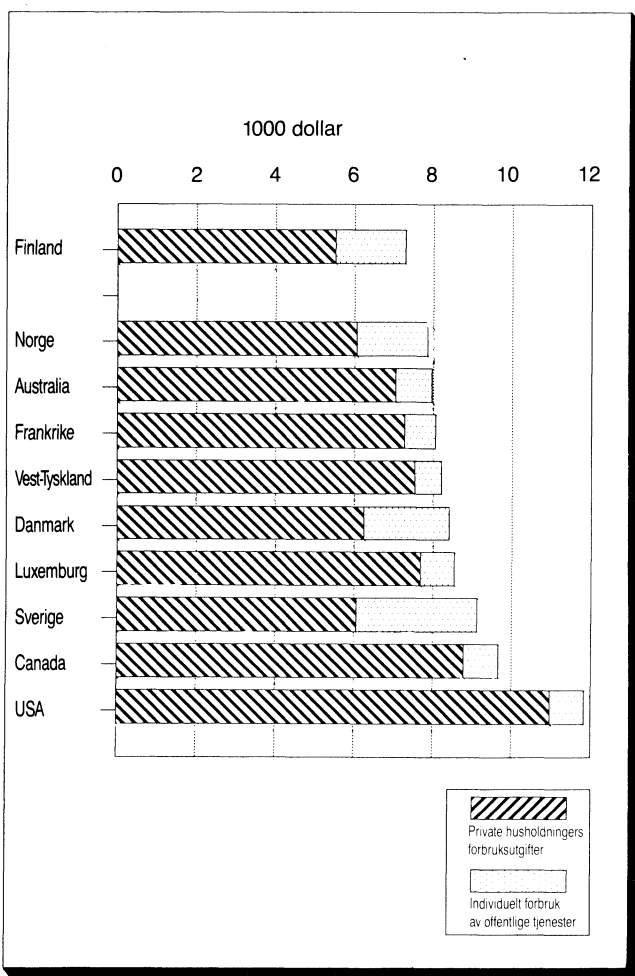
En paritet er den raten som likestiller kjøpekraften til ulike valutaer, dvs. at en gitt sum av penger, konvertert til ulike valutaer ved bruk av pariteter, kan nyttes til å kjøpe den samme kurv av varer og tjenester i forskjellige land. Pariteten er med andre ord raten som eliminerer forskjellen i prisnivå mellom land.

Når en utgiftsgruppe, som det private forbruk, for ulike land omregnes ved bruk av pariteter til en felles valuta, er de i praksis uttrykt i det samme sett av internasjonale priser. Sammenlikninger mellom land reflekterer i slike tilfelle bare volumforskjeller for de kjøpte varer og tjenester.

Ulike måter å definere privat forbruk på

Sammenlikninger av det private forbruk kan i praksis bygge på ulike begrepsavgrensninger av forbruket. I enkelte sammenhenger er det utgifter til forbruk i de private husholdninger som er av interesse. Denne kategoriseringen er i samsvar

Figur 2. Private husholdningers forbruksutgifter og individuelt forbruk av offentlige tjenester. 1985

med SNA-prinsipper. I andre sammenhenger kan det private forbruket avgrensnes til de individuelt konsumerte varer og tjenester, dvs. private forbruksutgifter pluss offentlige utgifter for individuelt forbruk.

Forskjeller i behandlingsmåten av det private forbruk innen de forskjellige land skaper vansker ved internasjonale sammenlikninger. Dette har bakgrunn i en varierende praksis fra land til land med hensyn til om føringen av de offentlige utgifter knyttet til helsestell, utdanning med videre føres som offentlig eller privat forbruk. Et eksempel kan illustrere dette noe nærmere: De private husholdninger i USA forsikrer seg blant annet for å dekke eventuelle utgifter til medisinsk behandling ved sykehus mv. Dette føres som privat forbruk. De tilsvarende utgifter dekkes i Norge over offentlige budsjetter, men forbrukes av enkeltindivider.

I arbeidet med sammenlikninger innen OECD (PPP-prosjektet) har man forsøkt å gi et grunnlag for slike sammenlikninger av det samlede individuelle forbruk ved å omgruppere de individuelt konsumerte varer og tjenester innen offentlig forbruk (ICP-klassifikasjonen). Alle individuelt konsumerte offentlige varer og tjenester blir gruppert under det private forbruk.

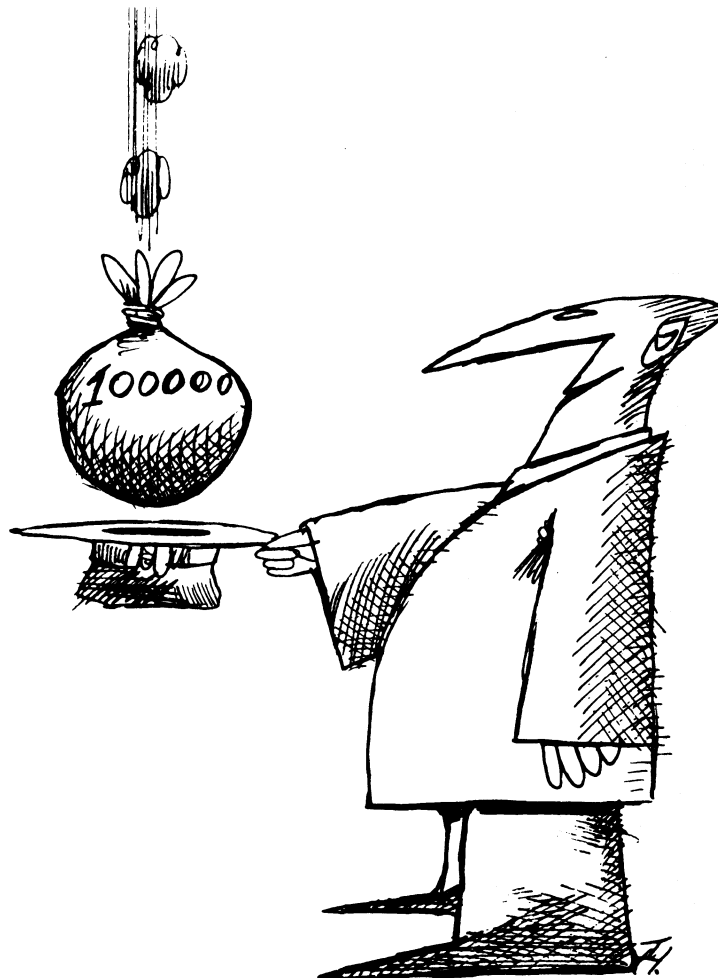
Figur 2 viser private husholdningers utgifter til forbruk og individuelt forbruk av offentlige varer og tjenester. I 1985 rangerte Norge som nr. 9 av 22 nasjoner, når en i tillegg til privates forbruksutgifter inkluderer individuelt forbruk av offentlige tjenester.

Litteratur:

EUROSTAT, 1983. Comparison in Real Values of the Aggregates of ESA 1980, Statistical Office of the European Communities, Luxembourg.

OECD, 1987. Purchasing Power Parities and Real Expenditures 1985. OECD.

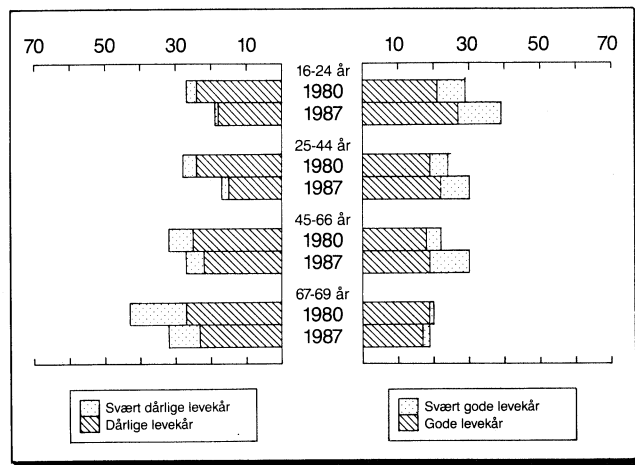
Statistisk ukehefte nr. 25, 1988. Kjøpekraftparitetsundersøkelsen 1985. Statistisk Sentralbyrå.

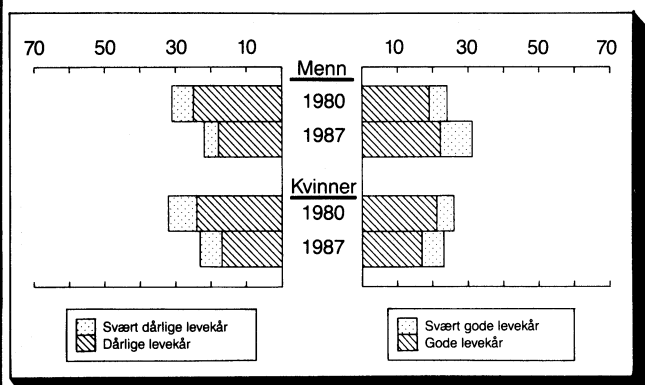
Rettelse:

I artikkelen «Levekår og likestilling: Utjevning eller økte forskjeller» av Arne S. Andersen i forrige nummer av Samfunnsspeilet, var det en skrivefeil i teksten som forklarte hva ulike skraveringer i søylediagrammene stod for. Nedenfor gjengir vi den korrekte utgaven av disse figurene.

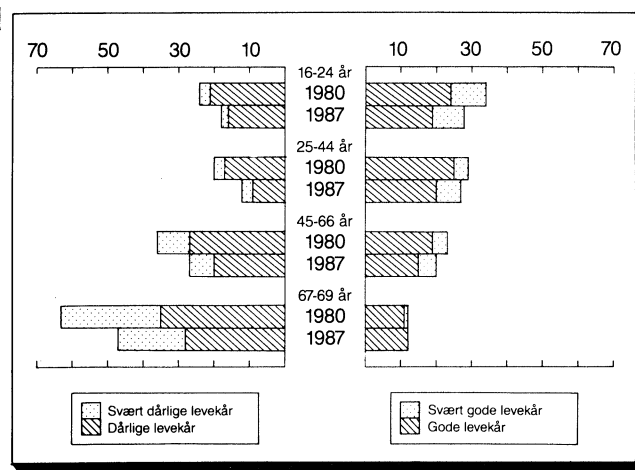
Figur 2. Gode og dårlige levekår blant menn i ulike aldersgrupper. 1980 og 1987. Prosent.

Figur 1. Gode og dårlige levekår blant kvinner og menn 1980 og 1987. Prosent.

Figur 3. Gode og dårlige levekår blant kvinner i ulike aldersgrupper. 1980 og 1987. Prosent.

Medarbeidere i dette nummer:

Knut H. Alfsen, Dr.scient. Forsker i Statistisk Sentralbyrå.

Tom Andersen, Cand.oecon. Byråsjef i Statistisk Sentralbyrå.

Anders Barstad, Mag.art. i sosiologi. Konsulent i Statistisk Sentralbyrå.

Ellen-Merete Duvold, Cand.mag. Forskningsassistent ved Institutt for sosialforskning (INAS).

Solveig Glomsrød, Cand.oecon. Førstekonsulent i Statistisk Sentralbyrå.

Lars Gulbrandsen, Dr.philos. Forsker ved INAS.

Gustav Haraldsen, Mag.art. i sosiologi. Førstekonsulent i Statistisk Sentralbyrå.

Johan Heldal, Cand.real. Forsker i Statistisk Sentralbyrå.

Hege Kitterød, Mag.art. i sosiologi. Førstekonsulent i Statistisk Sentralbyrå.

Karl Erik Lund, Cand.sociol. Konsulent i Statens tobakksskaderåd.

Kåre Vassenden, Cand.polit. Førstekonsulent i Statistisk Sentralbyrå.

Marit Wårum, Cand.polit. Førstekonsulent i Statistisk Sentralbyrå.

«Samfunnsspeilet» er et tidsskrift med lettleste artikler om folks levekår og livsstil. «Samfunnsspeilet» er et tidsskrift der Statistisk Sentralbyrå sprer resultater om aktuell levekårsforskning til en større leserkrets.

«Samfunnsspeilet» er skrevet

- for deg som underviser i samfunnsfag
- for deg som driver med informasjon
- for deg som forsker
- for deg som arbeider med sosial- og helsespørsmål
- for deg som arbeider i administrasjon og forvaltning
- eller rett og slett for deg som er opptatt av samfunnsforhold.

Abonnement bestilles hos:
Statistisk Sentralbyrå
Opplysningskontoret
Postboks 8131 Dep.
0033 OSLO 1
Telefon (02) 41 38 20

Publikasjonen utgis i kommisjon hos H. Aschehoug & Co. og Universitetsforlaget, Oslo og er til salgs hos alle bokhandlere.
Løssalgpris kr 30,-
ISSN 0801-7603
ISBN 82-537-2687-2